

कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने
वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन

नारायणप्रसाद पौडेल

क्याम्पस रोल नं. ९७/२०६३/०६५

त्रि.वि.दर्ता नं. ४२७४८-८८

परीक्षा क्रमसङ्ख्या ३०८०१८१/२०६५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, तानसेन बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर

तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८

पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

तानसेन बहुमुखी क्याम्पस

तानसेन, पाल्पा

२०७० (२०१४)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

तानसेन बहुमुखी क्याम्पस

(बि. वि. / उ. मा. शि. प. बाट सम्बन्धन प्राप्त)

तानसेन, पाल्पा, नेपाल

TANSEN MULTIPLE CAMPUS

Tansen, Palpa, Nepal

स्थापित: २०८७

फ्याक्स नं. : ०७५-५२०५९७
फ्याक्स नं. : ०७५-५२२८५०

पत्र संख्या :
च.नं.

मिति.....

विषय : सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्घाय तानसेन बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र शोधकर्ता नारायणप्रसाद पौडेलद्वारा मेरो निर्देशनमा तयार पारिएको हो । शोधकर्ताद्वारा अनुसन्धानात्मक ढाँचामा तयार पारिएको यस शोधपत्रप्रति म सन्तुष्ट छु । प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि तानसेन बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षण विभागमा सिफारिस गर्दछु ।

शङ्करप्रसाद गैरे

उपप्राध्यापक

शोधनिर्देशक

तानसेन बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली भाषा शिक्षा विभाग

तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, पाल्पा

मिति : २०७० / /

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
तानसेन बहुमुखी क्याम्पस

(त्रि. वि. / उ. मा. शि. प. बाट सम्बन्धन प्राप्त)
तानसेन, पाल्पा, नेपाल

TANSEN MULTIPLE CAMPUS

Tansen, Palpa, Nepal

स्थापित: २०८७

फ्याक्स नं.: ०७४-४२०४९७
फ्याक्स नं.: ०७४-४२२८४०

पत्र संख्या :
च.नं.

मिति.....

विषय :

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्घाय तानसेन बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभागअन्तर्गतका छात्र नारायणप्रसाद पौडेलले उपप्राध्यापक शङ्करप्रसाद गैरेको निर्देशनमा स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपा.शि. ५९८ का लागि तयार पारेको कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोध-पत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. अध्यक्ष : डा. नेत्रप्रसाद न्यौपाने	विभागीय प्रमुख
२. सदस्य : शङ्करप्रसाद गैरे	शोध-निर्देशक
३. सदस्य : डा. शिवप्रसाद पौड्याल	बाह्य परीक्षक
४. सदस्य : शालिकराम पौडेल	सदस्य
५. सदस्य : राधेश्याम ज्ञवाली	क्याम्पस प्रमुख

मिति : २०७०/११/२६ (१०, मार्च, २०१४)

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्घाय अन्तर्गत नेपाली भाषाशिक्षण विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने उद्देश्यले कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको छ । निम्नमाध्यमिक तहको कक्षा आठमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले लेखन अभिव्यक्तिमा गर्ने वर्णविन्याससँग सम्बन्धित विभिन्न खालका त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्ने काम यस शोधपत्रमा भएको छ । आशा छ कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली भाषी विद्यार्थीहरूको लेखन सीपको अवस्थाको जानकारी लिन र उनीहरूको वर्णविन्यासमा देखा परेका त्रुटिहरूलाई कम गर्न यो शोधपत्र उपयोगी हुनेछ ।

प्रस्तुत शोधपत्रको तयारीका क्रममा आफ्ना अनेकौं व्यस्तताका बीच पनि शोधपत्रको शीर्षक चयनदेखि लिएर सामग्री सङ्कलन गर्न र शोधपत्रको रूपरेखा तयार पारी त्यसलाई परिष्कृत र परिमार्जित तुल्याई अन्तिम रूप दिन अमूल्य सर-सल्लाह र कुशल निर्देशन प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु उप-प्राध्यापक शंकरप्रसाद गैरेज्यूप्रति हार्दिक आभार तथा कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । सदैव उत्साह र निर्देशन प्रदान गर्नुहुने तानसेन बहुमुखी क्याम्पसका आदरणीय गुरु डा. नेत्रप्रसाद न्यौपानेज्यू र श्री शालिकराम पौडेलज्यूप्रति म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसै क्याम्पसका संरक्षक डा. रामप्रसाद ज्ञवाली (शर्मा) प्रति पनि म हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । तानसेन बहुमुखी क्याम्पसका क्याम्पस प्रमुख श्री राधेश्याम ज्ञवालीप्रति आभारी छु साथै तानसेन बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषाशिक्षण विभागका अन्य सम्पूर्ण प्राध्यापकहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

त्यसैगरी सो कार्यको सामग्री सङ्कलनमा सहयोग गर्ने श्री जनज्योति उ.मा.वि, भगवति उ.मा.वि, युवावर्ष जनता रवीचित्र उ.मा.वि, गंगा नि.मा.वि र समाज कल्याण नि.मा.वि. का प्राचार्य, प्र.अ. एवम् विद्यालय परिवारलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । यस सोधकार्यमा प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने साथीहरू र सोधपत्रको कम्प्युटर गरिदिने आई.टि.लिङ्ग कम्प्युटर इन्स्टिच्युट चुत्रावेशीका भाइहरू विष्णुप्रसाद भुसाल, दिपक बज्जाडे, शालिकराम नेपाली तथा कम्प्युटर सेटिङ गरी सहयोग गर्नुहुने बालकृष्ण भण्डारीलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शोधकर्ता

नारायणप्रसाद पौडेल

शोधसार

कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन नामक यो शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्घाय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग अन्तर्गत एम.एड दोस्रो वर्ष नेपा.शि. ५९८ पाठयांशको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो । वर्णविन्यास र त्रुटिको सैद्धान्तिक स्वरूपबारे चर्चा गर्दै कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यास तथा लेख्य चिह्न प्रयोगसम्बन्धमा गर्ने त्रुटि कम गर्नका लागि आवश्यक सुझाव दिनु यस शोधकार्यको प्रमुख उद्देश्य हो । यस शोधकार्यका लागि सामग्री सङ्कलन गर्ने क्रममा ५ वटा विद्यालयका ४० जना विद्यार्थीहरूमा केन्द्रित भई तिनीहरूको प्रत्यक्ष सम्पर्क र अवलोकनमा आधारित श्रुतिलेखनमा प्राथमिक स्रोत विधि अपनाइएको छ । द्वितीयक स्रोतका रूपमा विभिन्न विद्वान्हरूद्वारा लिखित ग्रन्थ तथा शोधपत्रहरू रहेका छन् ।

पाँच परिच्छेदमा संगठित शोधपत्रको परिच्छेद एकमा परिचयलाई प्रस्तुत गरिएको छ । जसलाई शोध शीर्षक, शोधको प्रयोजन, समस्या कथन, उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा, अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्व, अध्ययनको सीमाङ्कन, अध्ययन विधि र शोधपत्रको रूपरेखा उपशीर्षकमा विभाजन गरी चर्चा गरिएको छ ।

परिच्छेद दुईअन्तर्गत वर्णविन्यास र त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक पक्षमाथि चर्चा गरिएको छ । विभिन्न विद्वान्हरूको परिभाषाका आधारमा वर्णविन्यास र त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय प्रस्तुत गरी नेपाली वर्णविन्यासका समस्या एवम् त्रुटिका विभिन्न प्रकार, त्रुटिका कारक तत्व र त्रुटि विश्लेषण पद्धतिलाई यस परिच्छेदमा चर्चा गरिएको छ ।

परिच्छेद तीनमा कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यस क्रममा ह्रस्व-दीर्घ, श-ष-स वर्ण, ब-व, य-ए, चन्द्रबिन्दु-शिरबिन्दु र अजन्त-हलन्त समस्यासम्बन्धी शब्दहरूमा विद्यार्थीहरूले गरेका शुद्धलेखन र त्रुटिपूर्ण लेखनलाई प्रतिशतका आधारमा तालिकीकरणद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद चारअन्तर्गत पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, उद्गार, उद्धरण लगायतका लेख्य चिह्न र पदयोग-पदवियोग, रेफ र अन्य प्रकारका त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण तालिकीकरणकै आधारमा गरिएको छ ।

परिच्छेद पाँच उपसंहार खण्डका रूपमा रहेको छ । यसअन्तर्गत अगाडि प्रस्तुत चार परिच्छेदको निष्कर्ष र सुधारका लागि सुझावहरू दिइएको छ ।

यस अध्ययनबाट विद्यार्थीहरूले अधिकांश शब्द, शब्दसमूह र वाक्य शुद्ध लेखे पनि अशुद्ध वा त्रुटिपूर्ण लेखन पनि थुप्रै हुनपुगेको निष्कर्ष प्राप्त भएको छ । नेपाली भाषा, नेपाली विषय शिक्षणका साथसाथै अन्य विषयको समेत शिक्षण माध्यम भएकोले यसको वर्णविन्यासमा देखापरेका त्रुटिहरू निराकरण गर्न आवश्यक देखिन्छ । यसका लागि शिक्षक, विद्यार्थी लगायत सम्बन्धित सबै पक्ष जिम्मेवार भई लाग्न पनि आवश्यक छ ।

विषय-सूची

शीर्षक	पृष्ठ नं.
सिफारिस पत्र	क
स्वीकृति पत्र	ख
कृतज्ञताज्ञापन	ग
शोधसार	घ-ङ
विषयसूची	च-ज
तालिकासूची	ट-ठ
संक्षेपीकृत शब्दसूची	ड

परिच्छेद एक

शोध-परिचय

१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधको प्रयोजन	१
१.३ समस्याकथन	१
१.४ शोधको उद्देश्य	२
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.६ अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्व	५
१.७ अध्ययनको सीमाङ्कन	५
१.८ शोधविधि	६
१.८.१ सामग्री सङ्कलन विधि	६
१.८.१.१ जनसंख्या र प्रतिनिधि नमुना	६
१.८.१.२ सामग्री निर्माण	७
१.८.१.३ पूर्वपरीक्षण	७
१.८.१.४ परीक्षणको कार्यान्वयन	७
१.८.२ अध्ययन विधि	७
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	८

परिच्छेद दुई

वर्णविन्यास तथा त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक पक्ष

२.१ वर्णविन्यासको परिचय	९
२.१.१ व्युत्पत्ति	९
२.१.२ परिभाषा	९
२.२ नेपाली वर्णविन्यासका समस्या	११
२.२.१ ह्रस्व-दीर्घसम्बन्धी समस्या	११
२.२.२ श, ष, स सम्बन्धी समस्या	११
२.२.३ ब, व सम्बन्धी समस्या	११
२.२.४ अजन्त र हलन्तसम्बन्धी समस्या	१२
२.२.५ शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दु प्रयोगको समस्या	१२
२.२.६ पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी समस्या	१२
२.२.७ लेख्यचिह्न प्रयोगसम्बन्धी समस्या	१२
२.२.८ अन्य समस्या	१३
२.३ त्रुटि विश्लेषण	१३
२.३.१ त्रुटि विश्लेषणको परिचय	१३
२.३.२ त्रुटि विश्लेषणको परिभाषा	१४
२.४ त्रुटि र यसका प्रकार	१४
२.४.१ भाषाकोटिको आधार	१४
२.४.१.१ उच्चारणगत त्रुटि	१५
२.४.१.२ वर्णविन्यासगत त्रुटि	१५
२.४.१.३ रूप रचनागत त्रुटि	१५
२.४.१.४ पदावली रचनागत त्रुटि	१५
२.४.१.५ वाक्य रचनागत त्रुटि	१५
२.४.१.६ अर्थगत त्रुटि	१५
२.४.१.७ सङ्ग्रथनात्मक त्रुटि	१६
२.४.२ स्रोतको आधार	१६
२.४.२.१ भाषान्तरिक त्रुटि	१६

२.४.२.२ अन्तरभाषिक त्रुटि	१६
२.४.३ विकासशीलताको आधार	१६
२.४.३.१ अव्यवस्थित त्रुटि	१६
२.४.३.२ व्यवस्थित त्रुटि	१७
२.४.३.३ उत्तरव्यवस्थित त्रुटि	१७
२.४.४ स्वरूपको आधार	१७
२.४.४.१ लोपगत त्रुटि	१७
२.४.४.२ थपोटगत त्रुटि	१७
२.४.५ गम्भीरताको आधार	१७
२.४.५.१ अर्थबाधक त्रुटि	१८
२.४.५.२ अर्थअबाधक त्रुटि	१८
२.४.६ औचित्यको आधार	१८
२.४.६.१ औचित्यपूर्ण त्रुटि	१८
२.४.६.२ अनौचित्यपूर्ण त्रुटि	१८
२.४.७ व्यापकताको आधार	१८
२.४.७.१ व्यापक त्रुटि	१९
२.४.७.२ अव्यापक त्रुटि	१९
२.५ त्रुटिका स्रोत तथा कारक तत्त्वहरू	१९
२.५.१ स्रोतभाषा	१९
२.५.२ लक्ष्यभाषा	२०
२.५.३ भाषिक वातावरण	२०
२.५.४ कठिनाइ	२०
२.५.५ सिकारुको उमेर	२०
२.६ त्रुटिविश्लेषण पद्धति	२०
२.६.१ पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति	२१
२.६.२ पश्चनिर्धारित पद्धति	२१
२.७ त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया	२१
२.७.१ त्रुटि पहिचान	२१

२.७.२ त्रुटिको वर्गीकरण	२२
२.७.३ त्रुटिको व्याख्या-विश्लेषण	२२
२.७.४ त्रुटि निराकारण	२२
२.८ निष्कर्ष	२३

परिच्छेद तीन

वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण

३.१ विषय परिचय	२४
३.१.१ ह्रस्व-दीर्घसम्बन्धी त्रुटि	२४
३.१.१.१ शब्दादिमा गरिएका त्रुटि	२५
१.१.१.२ शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि	२७
३.१.१.३ शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि	३०
३.२. श, ष, स वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	३३
३.२.१ 'श' वर्णको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३३
३.२.२ 'ष' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३३
३.२.३ 'स' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३४
३.३ य-ए को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३४
३.३.१ 'य' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३५
३.३.२ 'ए' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३५
३.४ ब, व को प्रयोगमा भएका त्रुटि	३६
३.४.१ 'ब' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३६
३.४.२. 'व' को प्रयोगमा गरिएको त्रुटि	३६
३.५ चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दु प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३७
३.५.१ चन्द्रबिन्दुको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३७
३.५.२ शिरबिन्दुको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३८
३.६ अजन्त र हलन्त सम्बन्धी त्रुटि	३८
३.६.१ अजन्तको प्रयोगमा भएका त्रुटि	३८
३.६.२ हलन्तको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३९
३.७ निष्कर्ष	३९

परिच्छेद चार

पदयोग र पदवियोग, लेख्य चिह्न तथा अन्य त्रुटिहरूको विश्लेषण

४.१ पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि	४१
४.१.१ पदयोगसम्बन्धी त्रुटि	४१
४.१.२ पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि	४२
४.२ लेख्य चिह्नसम्बन्धी त्रुटि	४२
४.२.१ पूर्णविरामको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	४३
४.२.२ अल्पविराम चिह्नको प्रयोगमा भएका त्रुटि	४३
४.२.३ प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोगमा भएका त्रुटि	४४
४.२.४ विस्मय चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	४४
४.२.५ उद्धरण चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	४५
४.३ अन्य त्रुटिको विश्लेषण	४५
४.४ निष्कर्ष	४६

परिच्छेद पाँच

निष्कर्ष तथा सुझाव

५.१ निष्कर्ष	४७
५.२ सुझाव	४९
सन्दर्भसामग्री-सूची	
परिशिष्ट	
व्यक्तिगत विवरण	

तालिकासूची

तालिका नं.	शीर्षक	पृष्ठ नं.
१	नाम वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि	२५
२	सर्वनाम वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि	२६
३	विशेषण वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि	२६
४	क्रिया वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि	२७
५	अव्यय वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएको त्रुटि	२७
६	नाम वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि	२८
७	विशेषण वर्गका शब्दका शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि	२८
८	क्रिया वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि	२९
९	अव्यय वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि	२९
१०	नाम वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि	३०
११	सर्वनाम वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि	३१
१२	विशेषण वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि	३१
१३	क्रिया वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि	३२
१४	अव्यय वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि	३२
१५	‘श’ वर्णको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३३
१६	‘ष’ को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३४
१७	‘स’ को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३४
१८	‘य’ को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३५
१९	‘ए’ को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३५
२०	‘ब’ को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३६
२१	‘व’ को प्रयोगमा गरिएको त्रुटि	३६
२२	चन्द्रबिन्दुको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३७
२३	शिरबिन्दुको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३८
२४	अजन्तको प्रयोगमा भएका त्रुटि	३९
२५	हलन्तको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि	३९

२६	पदयोगसम्बन्धी त्रुटि	४१
२७	पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि	४२
२८	पूर्णविरामको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	४३
२९	अल्पविराम चिह्नको प्रयोगमा भएका त्रुटि	४४
३०	प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोगमा भएका त्रुटि	४४
३१	विस्मय चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	४५
३२	उद्धरण चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि	४५
३३	अन्य त्रुटिको विश्लेषण	४६

चित्रसूची

चित्र नं.	शीर्षक	पृष्ठ नं.
१	वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिको तुलनात्मक प्रस्तुति	४०

संक्षेपीकृत शब्दसूची

सङ्क्षिप्त रूप

अप्र

उ.मा.वि.

गा. वि. स.

डा.

त्रि.वि.

नि.मा.वि.

नेपा. शि

न.

मा. वि.

पूर्ण रूप

अप्रकाशित

उच्च माध्यमिक विद्यालय

गाउँ विकास समिति

डाक्टर

त्रिभुवन विश्व विद्यालय

निम्न माध्यमिक विद्यालय

नेपाली शिक्षा

नम्बर

माध्यमिक विद्यालय

परिच्छेद एक

शोधपरिचय

१.१ शोधशीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन रहेको छ ।

१.२ शोधको प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्घायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा शिक्षण विभाग, स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि तयार गरिएको हो ।

१.३ समस्या कथन

बहुसंख्यक नेपालीहरूले बोल्ने राष्ट्रभाषाको मान्यता प्राप्त नेपाली भाषाले विभिन्न भूमिकाका रूपमा कार्य गर्ने सिलसिलामा शिक्षाको माध्यम भाषाका रूपमा समेत कार्य गर्दै आएको छ । नेपाली भाषाको आधुनिकीकरण र मानकीकरण भई स्तरीय रूपको विकास भए पनि नेपाली भाषाका सबै वक्ताहरूले स्तरीय रूपको पूर्ण प्रयोग गर्न सकेको अवस्था छैन । यसका लागि वर्णविन्यासगत र लेख्य चिह्न प्रयोगसम्बन्धमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटि जटिल समस्याका रूपमा देखापरेको छ । पहिलो वा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूले कुन-कुन तहमा किन, कसरी र कुन-कुन क्षेत्रमा कस्ता गलति गर्दछन् र त्यसको निराकरणका लागि के-कस्ता उपाय हुन सक्छन् भन्ने विषय यस शोधपत्रको समस्याकथन बन्न पुगेको छ । जसलाई बुँदागत रूपमा यसप्रकार उल्लेख गरिएको छ :-

(क) कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यास तथा लेख्य चिह्न प्रयोग सम्बन्धमा के कस्ता त्रुटि गर्दछन् ?

(ख) ती त्रुटिको निराकरणका लागि के-कस्ता सुधारहरू आवश्यक छन् ।

१.४ शोधको उद्देश्य

शोध समस्यासँग सम्बन्धित शोधपत्रका उद्देश्यहरू यसप्रकार छन् :-

- (क) कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका वर्णविन्यास, पदयोग र पदवियोग तथा चिह्न प्रयोगको श्रुतिलेखन कार्य सम्बन्धमा गर्ने त्रुटिहरूलाई पहिल्याउनु,
- (ख) सम्बन्धित विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको सुधारका लागि सुझावहरू दिनु ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

नेपाली भाषाको वर्णविन्याससम्बन्धी थुप्रै अध्ययन अनुसन्धान भएका छन् । ती अध्ययनहरू वर्णविन्यासका क्षेत्रमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटि पक्षको अध्ययन-विश्लेषणमा केन्द्रित छन् । विगतका तिनै अध्ययन-अनुसन्धानले वर्णविन्यासमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटि पक्षको वैज्ञानिक र व्यवस्थित अध्ययन विश्लेषणलाई मार्गनिर्देशन गर्ने हुनाले यहाँ पनि नेपाली भाषाको वर्णविन्यासमा विद्यार्थीहरूबाट हुने गरेका त्रुटिको विश्लेषणबारे भएका केही महत्त्वपूर्ण पूर्वकार्यको विवेचना गरिन्छ ।

हेमाङ्गराज अधिकारीले पहिलो भाषा र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका वाक्य गठनमा पाइने त्रुटिहरू (२०४०) शीर्षकको शोधपत्र लेखी प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूलाई केलाएका छन् । वाक्य गठन सम्बन्धी त्रुटिलाई मुख्य विषयवस्तु बनाईएको यस शोधपत्रमा मातृभाषी नेपाली विद्यार्थी र मातृभाषा नभएका नेपाली विद्यार्थीले गरेका त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन गरी दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीले धेरै त्रुटि गरे पनि पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीबाट पनि थुप्रै गल्ती हुने तथ्यलाई प्रष्ट्याएका छन् । त्यसैगरी अधिकारीद्वारा नेपाली वर्णविन्यासमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०४२) नामक लघु अनुसन्धानपत्रमा प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिको पहिचान गरी समस्याहरू हटाउने सुधारात्मक उपायहरू समेत प्रस्तुत गरिएको छ । तापनि कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीले गर्ने वर्णविन्यास त्रुटिका सम्बन्धमा केन्द्रित भएर अध्ययन गरिएको पाईदैन ।

रामचन्द्र लम्सालले निम्न माध्यमिक तह पूरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटि पक्षको तुलनात्मक अध्ययन (२०४०/०४१) नामक लघु अनुसन्धानमा साधारण विद्यालयका अपेक्षा आवासीय

विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वाक्यस्तरमा कम गल्ती गरेको तथ्यलाई प्रस्तुत गरिएको तर वर्णविन्यासगत त्रुटिका बारेमा भने यस अनुसन्धानमा चर्चा भएको देखिँदैन ।

रामचन्द्र भट्टराईद्वारा प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण (२०४३) शोधपत्रमा शिक्षा र मानविकी सङ्कायअन्तर्गत उच्च तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले नेपाली लेखनमा व्याकरणिक कोटिका तहमा गर्ने गरेका गल्तीहरू ठम्याई, पहिलो र दोस्रो भाषी नेपाली विद्यार्थीहरूको त्रुटिसम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ र उक्त अध्ययन गर्दा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिका सम्बन्धमा सुधारका लागि सुझाव दिने काम भएको छ ।

बलराम शिवाकोटीद्वारा माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०४४) शीर्षकको शोधपत्र दोलखा जिल्लाका विद्यालयलाई आधार बनाई ती विद्यालयका विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाका विभिन्न प्रकृतिका शब्दवर्ग लेखनमा गरेका त्रुटिलाई केलाउने काम भएको छ ।

उमा अधिकारी रेग्मीद्वारा प्रस्तुत प्रविणता प्रमाण पत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्तिसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण (२०४५) शोधपत्रमा पनि लेखन सीपलाई मुख्य विषय बनाएर वाक्यगठन र वर्णविन्यास दुबै पक्षमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको सम्बन्धमा चर्चा गरिएको छ ।

दुर्गाप्रसाद कोइरालाद्वारा कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण (२०५५) मा वर्णविन्यास अन्तर्गत ह्रस्व-दीर्घ, श-ष-स, ब-व, अजन्त-हलन्त, शिरबिन्दु-चन्द्रबिन्दु, पञ्चमवर्ण (ड, ञ, ण, न, म), ज्ञ-ग्य, छ्य-क्ष जस्ता पक्षका साथसाथै पदयोग-पदवियोग, चिह्नपरिचय लगायतका पक्षमा कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको व्यापक अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ तथापि यसको अध्ययन क्षेत्र काठमाडौंका आवासीय र साधारण मा.वि. रहेको पाइन्छ ।

कृष्णप्रसाद ज्ञवालीले निम्न माध्यमिक तहमा उत्तीर्ण संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिपक्षको तुलनात्मक अध्ययन (२०६७) नामक शोधपत्रमा गुल्मी जिल्लाका संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीद्वारा गरिएका ह्रस्वदीर्घ, 'स', 'श', 'ष' को प्रयोग 'य' र 'ए', 'ब' र 'व', 'क्ष', 'ज्ञ', हलन्त, अजन्त, शिरबिन्दु, चन्द्रबिन्दु तथा अन्य प्रकारका त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरेका छन् ।

जगन्नाथ शर्मा त्रिपाठीद्वारा पद्मकन्या क्याम्पसका छात्राहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण (२०६७) भन्ने शोधशीर्षकमा त्रुटिसम्बन्धी अध्ययन गरिएको छ । पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने छात्राहरूले कति प्रतिशतसम्म त्रुटि गर्दारहेछन् भन्ने विषयलाई केन्द्रबिन्दु बनाएर क्रियापद, खिप्ती, वाच्य र सङ्गति गरी ४ वटा आधारमा त्रुटिको अध्ययन गर्ने काम उक्त शोधकार्यमा भएको देखिन्छ ।

भरतराज ज्ञवालीले कक्षा नौ मा अध्ययनरत दाङ जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०६७) नामक शोधपत्रमा नेपाली भाषाको प्रयोगमा हुनसक्ने वर्णविन्यासगत त्रुटिका सम्भावित क्षेत्रहरूलाई देखाउने जमर्को गरेका छन् । जसमा नेपाली भाषाको प्रयोगमा हुने त्रुटिहरूको चर्चा, वर्णविन्यासगत त्रुटिहरू अन्तरगत सम्भावित क्षेत्रका रूपमा ह्रस्व-दीर्घ, पदयोग-पदवियोग, अजन्त-हलन्त, चन्द्रबिन्दु-शिरबिन्दु, य-ए, श-ष-स, व-व, क्ष-छ्य-छे-क्षे, ज्ञ-ग्यँ-गे, व-ओ, रि-ऋ, ञ-ण-न, इ-हि, इ-यि, ज-झ, ऐ-अइ, औ-अउ, ट-त, ठ-थ, ड-द, ड-र, ढ-ध, ब-भ, घ-घ-ध,द्व-द्ध-द्, क-फ, भ-म-भ्र आदिको बारेमा चर्चा गरेका छन् ।

मञ्जु घिमिरेले कक्षा ८ मा अध्ययनरत गुरुङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक कोटिहरूमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०६८) नामक शोधपत्रमा तनहुँ जिल्लाका गुरुङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक कोटिमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ । जसमा विद्यार्थीले गरेका व्याकरणात्मक कोटिहरू (लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, कारक र आदर) का त्रुटिहरूलाई राखिएको छ । विद्यालयगत आधारमा गरेको त्रुटिहरूको र व्याकरणात्मक कोटिगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ ।

शैलेन्द्रप्रसाद पन्थीले कक्षा ९ र १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने वर्णविन्यासगत त्रुटिहरूको अध्ययन (२०६८) नामक शोधपत्रमा गुल्मी जिल्ला क्षेत्र नं. ३ का ३ वटा विद्यालयका कक्षा ९ र १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्यासगत त्रुटिको पहिचान विश्लेषण र वर्गीकरण (परिचय, दीर्घसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण, ह्रस्वसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण, शिरबिन्दुको प्रयोगमा त्रुटि, चन्द्रबिन्दुको प्रयोगमा त्रुटि, हलन्तको प्रयोगमा त्रुटि, अजन्तको प्रयोगमा त्रुटि, लेख्य चिह्नसम्बन्धी त्रुटि, पदयोगसम्बन्धी त्रुटि, पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि, निष्कर्ष) गरेका छन् ।

यसप्रकार नेपाली भाषाको आधुनिकीकरण र मानकीकरणका साथै भाषाको स्तरबृद्धिका लागि गरिएका व्याकरण लेखन, शब्दकोश निर्माणजस्ता कार्यहरूको पछिपछि नेपाली भाषाको वर्णविन्याससम्बन्धी विधिवत अध्ययन अनुसन्धान हुन लागेको पनि ३ दशकभन्दा बढी समय वितिसकेको छ । यस्ता शोधकार्यहरूमध्ये अधिकांश तह वा पत्र - जस्तो : स्नातकोत्तर, विद्यावारिधिसमेत) पूरा गर्ने उद्देश्यले सम्पन्न गरिएका छन् । जसुकै भए पनि विभिन्न तह र कक्षामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यास सम्बन्धमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन गर्न यी शोधकार्यहरू भाषिक स्तरीयताको मापन र मूल्याङ्कन गर्न एवम् उनीहरूका वर्णविन्याससम्बन्धी समस्या समाधान गर्न मार्गदर्शक समेत बनेका छन् ।

१.६ अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्व

नेपाली भाषा नेपालमा करिब ४८.६१ प्रतिशत (ढकाल, २०६५) जनमानसले बोल्ने नेपालको सबैभन्दा ठूलो र समृद्ध भाषा हो । यो भाषा विभिन्न भूमिकाका रूपमा सक्रिय रहने समूह र शिक्षाको समेत सशक्त माध्यम भाषा बन्नपुगेको छ । शैक्षिक क्षेत्रमा अध्यापन समेत गराइने नेपाली भाषालाई शुद्धसँग बोल्नु, लेख्नु र हरेक व्यवहार गर्न सक्नु आजको आवश्यकता हो । यसै कुरालाई दृष्टिगत गरेर प्रा.वि. तहदेखि उच्च मा.वि. तहसम्म अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले नेपाली वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिलाई विषयवस्तु बनाई थुप्रै अध्ययन र शोधकार्य भएका छन्, तापनि अर्घाखाँची जिल्लामा कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण भने हालसम्म हुनसकेको देखिँदैन । अर्घाखाँची जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीको भाषिक क्षमता जाँच गर्नु आफैमा महत्त्वपूर्ण भएको र अर्कोतर्फ अर्घाखाँची जिल्लाको हकमा यो नवीन शोधकार्य भएको हुँदा अध्ययनकर्ता, शिक्षक, विद्यार्थी र सरोकारवालाहरूका लागि यो शोधपत्र औचित्यपूर्ण रहने देखिन्छ ।

१.७ अध्ययनको सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोधकार्यलाई अर्घाखाँची जिल्ला अन्तर्गतका विभिन्न ५ विद्यालयका ४० जना विद्यार्थी छनोट गरी वर्णविन्यास, पदवियोग र चिह्न प्रयोग सम्बद्ध केही शब्द तथा वाक्यलाई श्रुतिलेखन गराई त्यसमा देखापरेका त्रुटिहरूको अध्ययन एवम् विश्लेषण गरिएको छ ।

१.८ शोधविधि

प्रस्तावित शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रमुख रूपमा नमुना सर्वेक्षण विधि र यसका विभिन्न पक्षहरूको प्रयोग गरिएको छ। यसका साथसाथै पुस्ताकालयीय विधिका माध्यमबाट आवश्यक पर्ने सामग्रीको सङ्कलन र विश्लेषणका आधारमा समस्याको समाधान गरिएको छ।

१.८.१ सामग्री सङ्कलन विधि

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आवश्यक पर्ने सामग्रीहरूको सङ्कलन नमुना सर्वेक्षण विधिका आधारमा जनसङ्ख्याको पहिचान, प्रतिनिधि नमुना छनोट, सामग्री निर्माण, पूर्व परीक्षण, परीक्षणको कार्यान्वयनबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ। यसका अतिरिक्त पुस्ताकालयीय र छलफल विधिका आधारमा पनि सामग्री सङ्कलन गरिएको छ।

अध्ययन एक औपचारिक एवम् व्यवस्थित कार्य भएकाले यसका विषयसँग सम्बन्धित खास विधिहरूको उपयोग गरिएको छ। शोधकार्यलाई गन्तव्यतर्फ डोऱ्याउनका लागि सुस्पष्ट अध्ययन विधिको आवश्यकता पर्ने भएकाले अध्ययन विधिको विवरण सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण विषय मानिन्छ।

प्रस्तुत कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको यो शोधकार्य सोभै विद्यार्थीहरूलाई नै केन्द्रबिन्दु मानी मूलतः नमुना सर्वेक्षण विधिलाई आधार बनाई अध्ययनलाई अगाडि बढाइएको छ। अध्ययनको क्रममा अवलम्बन गरिएका विधि र प्रक्रियाको रूपरेखा यसप्रकार रहेका छन्।

१.८.१.१ जनसंख्या र प्रतिनिधि नमुना

प्रस्तुत शोधकार्यलाई विश्वसनीय बनाउनका लागि अर्घाखाँची जिल्ला अर्न्तगतका श्री जनज्योति उ.मा.वि. चुत्रावेशी, श्री भगवती उ.मा.वि. कुर शंखेटारी, गंगा नि.मा.वि. चुत्रावेशी, युवावर्ष जनता रवीचित्र उ.मा.वि. हटारी, समाजकल्याण नि.मा.वि. सन्धिखर्क गरी ५ विद्यालयको कक्षा आठमा अध्ययनरत ८/८ जनाका दरले ४० जना प्रतिनिधि विद्यार्थीलाई जनसङ्ख्या र प्रतिनिधि नमुना छनोटका रूपमा लिइएको छ। नमुना छनोटका क्रममा त्यहाँका विद्यार्थीको पढाइ स्तर नहेरी स्थानीयता, लैङ्गिक, भाषिक, पृष्ठभूमि, विद्यालयको प्रकृति जस्ता आधार मानिएको छ।

१.८.१.२ सामग्री निर्माण

प्रस्तुत शोधकार्यलाई व्यवस्थित रूपले सम्पन्न गरी सफल पार्नका लागि प्राथमिक र द्वितीयक दुवै स्रोतबाट सामग्री सङ्कलन गरी अध्ययन-विश्लेषण गरिएको छ । अर्घाखाँची जिल्लाका ५ वटा विद्यालयका प्रतिनिधि विद्यार्थीहरूलाई करिब १०० श्रुतिलेखन शब्द वर्णविन्याससँग सम्बन्धित, पदयोग र वियोग सम्बन्धी शब्द वा शब्द समूह र चिह्न प्रयोग सम्बन्धी वाक्य गठन एवम् अन्य त्रुटिअन्तर्गतका शब्द सूचीका साभा प्रश्न बनाई त्यसबाट प्राप्त नतिजालाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ ।

१.८.१.३ पूर्वपरीक्षण

पूर्वपरीक्षणका सन्दर्भमा शोध निर्देशकको सल्लाह र सुझावअनुसार निर्माण गरिएका प्रश्नहरू श्री जनज्योति उ.मा.वि. चुत्रावेशीका अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा १० जना नमुना छनोट गरी परीक्षण गरिएको छ । पूर्वपरीक्षणपश्चात् शोध निर्देशकको सल्लाहबमोजिम विद्यार्थीहरूको प्राप्ताङ्कको विश्लेषण गरी आवश्यक सुधार र परिमार्जनपश्चात् प्रश्नावलीलाई अन्तिम रूप दिइएको छ ।

१.८.१.४ परीक्षणको कार्यान्वयन

प्रश्नावलीको अन्तिम रूप तयार पारिसकेपछि विभिन्न विद्यालयका प्रधानाध्यापकसँग सम्पर्क गरी परीक्षण शुद्ध र विश्वसनीय बनाउन परीक्षार्थीलाई छुट्टाछुट्टै राखी परीक्षा लिइएको छ । परीक्षार्थीलाई आवश्यक नियम र १ घण्टा समय तोकी प्रश्नावलीको श्रुतिलेखन गरी उत्तर लेख्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

१.८.२ अध्ययन विधि

विभिन्न विद्यालयहरूबाट परीक्षण गरिएका श्रुतिलेखनसम्बन्धी शब्द, वाक्यांश तथा वाक्यलाई केही प्रतिनिधि विद्यार्थीहरूको सहयोगमा त्रुटि भएको र नभएको हेर्ने लगाई साङ्ख्यिकीको आधारमा प्रतिशतमा बदलिएको छ । सामग्रीको विश्लेषण गर्न पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरी विभिन्न विद्वान्का विभिन्न ग्रन्थ एवम् शोधपत्रको समेत सहयोग लिइएकोले द्वितीयक स्रोतलाई समेत सामग्री सङ्कलनका रूपमा लिई तालिकीकरणको समेत सहयोगमा अध्ययन कार्यलाई पूर्णता दिइएको छ ।

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

अर्घाखाँची जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको यस शोधपत्रलाई विभिन्न पाँच परिच्छेदमा निम्नानुसार विभाजन गरी प्रस्तुत गरिएको छ :-

- परिच्छेद एक : शोध परिचय
- परिच्छेद दुई : वर्णविन्यास तथा त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक पक्ष
- परिच्छेद तीन : वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण
- परिच्छेद चार : पदयोग र पदवियोग, लेख्य चिह्न तथा अन्य त्रुटिहरूको विश्लेषण
- परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष तथा सुझाव

परिच्छेद दुई

वर्णविन्यास तथा त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक पक्ष

२.१ वर्णविन्यासको परिचय

कुनै पनि भाषामा मुखोच्चरित ध्वनिको योगबाट वर्ण बन्दछ । स्वर र व्यञ्जन तथा लेख्य र उच्चार्य वर्णका विविध रूप हुन् । वर्णहरूको समूहलाई वर्णमाला भनिन्छ । वर्णहरूको शुद्ध र स्तरीय रूपको प्रयोग गरी शब्द वा वाक्यमा लेख्ने कार्यलाई वर्ण विन्यास भनिन्छ । वर्णविन्यास परिचयको मूल शीर्षकलाई व्युत्पत्ति र परिभाषा उपशीर्षक राखेर यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

२.१.१ व्युत्पत्ति

‘वर्ण’ शब्द ‘वृह’ धातुमा ‘अच्’ प्रत्यय भएर बन्दछ । वर्ण भनेको समान ध्वनिको समूहलाई प्रतिनिधित्व गर्ने भाषाको सबैभन्दा सानो एकाई हो । वर्णलेनै अक्षर निर्माण गर्ने हुदाँ त्यसैबाट शब्द बन्ने गर्दछ । वर्णहरूलाई गल्ती नहुने गरी शब्दको रूपमा लेख्ने कार्यलाई नै वर्णविन्यास भनिन्छ । वर्ण भनेको सामान्यतया अक्षर र विन्यास भनेको नियम बद्ध एवम् उचित रखाइ भएकोले वर्णविन्यासको व्युत्पत्तिमूलक अर्थ पनि वर्णहरूको यथोचित रखाइ वा प्रयोग भन्ने नै हुन्छ । यसलाई अक्षरविन्यास, हिज्जे, वर्तनी पनि भनिएको पाइन्छ (पौडेल, २०६२ : १६) । अंग्रेजीमा वर्णविन्यासलाई स्पेलिङ (Spelling) भनिन्छ ।

२.१.२ परिभाषा

वर्णविन्यासले भाषाका वर्णहरूलाई व्यवस्थित गर्ने हुनाले भाषामा यसको भूमिका निकै महत्पूर्ण हुन्छ । भाषाका २ रूप कथ्य र लेख्यमध्ये खासमा लेख्य रूपमा वर्णविन्यासको महत्त्व अझ विशेष हुन्छ । यसको कारण के हो भने कथ्य रूपमा एउटै वर्णलाई ह्रस्व र दीर्घ बनाएर उच्चारण एवम् प्रयोग गर्न सकिन्छ । तर लेख्य रूपमा ह्रस्व र दीर्घको छुट्टाछुट्टै प्रयोग हुने र कतिपय स्थितिमा अर्थमा समेत भिन्नता ल्याउने हुन्छ । तसर्थ व्याकरणिक नियमअनुसार शुद्ध लेखन गर्न अध्ययन अध्यापनमा सरलता, सहजता र एकरूपता ल्याउन एवम् मुद्रणमा र अर्थ ग्रहणमा समेत सहजता ल्याउन वर्णविन्यासको आवश्यकता पर्दछ । वर्णविन्यास भनेको वर्णको ठीक रखाइ हो । वर्णविन्यास ठीक नभएमा अर्थको अनर्थ हुने भएकोले लिखित अभिव्यक्तिमा वर्णविन्यास मिलाउनु पर्दछ (श्रेष्ठ र अन्य, २०६४ : ९९) ।

वर्णविन्यास सम्बन्धी विभिन्न विद्वान्हरूले आ-आफ्नै किसिमले परिभाषा दिएका छन् । जसमध्ये केही परिभाषा यसप्रकार छन् - “लेख्य वर्णहरूको रखाइ क्रम नै वर्णविन्यास हो” (अधिकारी, २०६१ : १४०) । “वर्णविन्यासभित्र वर्णहरूको सुस्पष्ट रखाइ क्रमका संगसंगै मात्रा, संयुक्तता, मिश्रप्रयोग, पदयोग, पदवियोग आदि कुराहरूको आपसी आवद्धता सम्लग्न रहन्छन्” (शर्मा र पौडेल, २०६०: १२९) । “वर्णविन्यास भनेको वर्णको व्यवस्थित रखाइ हो” (आचार्य, २०५८ : १९) । “वर्णहरूलाई गल्ती नहुने गरी शब्दमा र चिन्हहरूको उचित प्रयोग गरेर वाक्यहरूमा लेख्ने काम नै वर्णविन्यास भनिन्छ” (बराल र एटम, २०५९ : ८७) ।

हरेक भाषामा वर्णविन्यास सम्बन्धी आ-आफ्नै नियम र व्यवस्थाहरू हुन्छन् । संस्कृतबाट विकसित भई आएको नेपाली भाषामा तत्सम, तद्भव र आगन्तुक गरी ३ स्रोतका शब्दहरू छन् । तीमध्ये आधारभूत नियमहरूमा ह्रस्व-दीर्घको प्रयोग, श-ष-स प्रयोग, ब-व प्रयोग, शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दुको प्रयोग, हलन्त र अजन्त प्रयोग, पदयोग र पदवियोग हुने अवस्था मुख्य रहेका छन् (शर्मा, २०६२ : २८) ।

भाषाको स्तरीकरणका सिलसिलामा पनि वर्णविन्यासले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । नेपाली भाषाको स्तरवृद्धिका साथै लेखन प्रक्रियामा मानक रूपको स्थापना गर्ने कार्यमा थुप्रै प्रयासहरू भएका छन् । जसमध्ये राममणि आदीले चलाएको हलन्त बहिष्कार आन्दोलन (२०६५), बालकृष्ण पोखेल, वल्लभमणि दाहाल, तारानाथ शर्मा, चुरामणि रेग्मी, कोशराज रेग्मी लगायतका व्यक्तिले बनारसमा चलाएको भर्रोवादी आन्दोलन (२०१३) मुख्य छन् । जनजिब्रो आन्दोलन, जिउँदो नेपाली भाषा, सरल नेपाली आन्दोलनलाई पनि यस सन्दर्भमा उल्लेखनीय मान्नुपर्ने हुन्छ । विभिन्न विद्वान्हरूबाट लेखिएका व्याकरण र शब्दकोश सम्पादनले पनि वर्णविन्यासमा एकरूपता ल्याउन मद्दत गरेको पाईन्छ (कोइराला, २०५५ : २०-२२) ।

नेपाली भाषाको लेखनमा वर्णविन्यासको मानक रूप स्थापना गरी त्यसको प्रयोगमा एकरूपता ल्याउन थुप्रै प्रयासहरू भए पनि यस्ता प्रयास पूर्ण रूपमा सफल हुन भने सकेको देखिँदैन । वर्णविन्यासको खास आधार शब्दगत, अर्थगत र अक्षरगत कुनलाई मान्ने ? वर्णविन्यासको सैद्धान्तिक र व्यवहारिक पक्षमा समन्वय ल्याउनुको सट्टा नियम वा सिद्धान्तको रटानलाई जोड दिने वा भाषालाई सहज-सरलतर्फ उन्मुख गराउनुपर्छ भन्दै नियमको खुकुलोपनामा विश्वास गर्ने ? विद्वान्हरूकै बीचमा मतैक्य नहुँदा कुन विद्वान्को धारणालाई आधिकारिक र सही मान्ने र कसलाई गलत ठान्ने ? यस्ता प्रश्नहरू अहिले

नेपाली वर्णविन्यासको एकरूपता कायम गर्ने सिलसिलामा उब्जिएका छन् । यी प्रश्नहरूमा सबै गम्भीर र संवेदनशील भई लागेर आफू नै ठीक हुँ भन्ने सङ्कीर्णता र घमण्ड त्यागी सर्वमान्य हुने गरी एकरूपको वैज्ञानिक र व्यवहारिक वर्णविन्यासको विकास गर्नु आजको टड्कारो आवश्यकता हो ।

२.२ नेपाली वर्णविन्यासका समस्या

अभिव्यक्ति शैलीका आधारमा भाषाका कथ्य र लेख्य गरी २ भेद रहेका छन् । बोलिने भाषालाई कथ्य र लेखिने भाषालाई लेख्य भनिन्छ । नेपाली लेखनमा देखापरेका वर्णविन्याससम्बन्धी समस्या लेख्य भाषाका हुन् (शर्मा, २०६२ : २७) । केही प्रमुख समस्यालाई यसप्रकार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :-

२.२.१ ह्रस्व-दीर्घसम्बन्धी समस्या

ह्रस्व- दीर्घ खण्डेत्तर वर्ण मात्राका आधारमा देखापरेका समस्या हो । सामान्यतया छोटो र सिघ्र उच्चारणमा प्रयोग हुने बाइमात्रा (ि) र तर्कुल्ले (उ) मात्रालाई ह्रस्व र लामो समयमा उच्चारण हुँदा प्रयोग गरिने दाहिना (ी) र वर्धन्ने (ू) मात्रालाई दीर्घ भनिन्छ । नेपाली भाषाको अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले कँहानिर ह्रस्व र कहाँनिर दीर्घ प्रयोग गर्ने भन्नेमा स्पष्ट निर्णय लिन नसक्दा यस्तो समस्या आउँछ जसका कारण अशुद्ध लेखन हुन जाने मात्र होइन, अर्थको अनर्थ पनि हुन जान्छ । जस्तै : दिन/दीन, जुन/जुन, फुल/फुल आदि । विद्यार्थीको मात्र सवाल होइन, विद्वान्हरूमै एउटै शब्दलाई कसैले ह्रस्व र कसैले दीर्घ लेख्ने भनी देखिएको मत मन्तान्तरले समेत समस्या भन्नु जटिल बनाईएको छ ।

२.२.२ श, ष, स सम्बन्धी समस्या

नेपाली भाषामा तत्सम, तद्भव र आगन्तुक गरी मुलतः ३ प्रकारका शब्दहरू छन् । यीमध्ये तत्सम संस्कृतबाट जस्तको तस्तै नेपालीमा आएका शब्द हुन् । तसर्थ नेपालीमा श, ष, स गरी ३ वटै 'स' को प्रयोग भएका शब्दहरू छन् । यस्ता शब्दहरूमा विद्यार्थीहरूलाई कुन तत्सम, तद्भव र आगन्तुक हुन् र कुन शब्दमा कस्तो 'स' लेख्ने भन्नेमा यकिन हुँदैन ।

२.२.३ ब, व सम्बन्धी समस्या

नेपाली भाषामा ब, व को प्रयोगले पनि वर्णविन्यासमा समस्या खडा गरेको पाइन्छ । व्याकरणकार महानन्द सापकोटाले नै वूढा, वाढी, वाकी, वाटुलो जस्ता शब्दमा काटेको व

नलेखी व प्रयोग गरेका छन् (सापकोटा, २०५५) । विद्वान्हरूबीच नै व/व को प्रयोगबारे अन्योल भएपछि अन्य व्यक्तिमा हुनु स्वाभाविक देखिन्छ ।

२.२.४ अजन्त र हलन्तसम्बन्धी समस्या

नेपाली वर्णविन्यासमा अजन्त र हलन्त प्रयोग पनि समस्याको रूपमा रहेको छ । अजन्तले सिङ्गो वर्ण वा अक्षरको प्रयोगलाई र हलन्तले आधा अक्षर वा खुट्टा काटिएको वर्ण वा अक्षरलाई बुझाउँछ । नेपालीका कतिपय वर्ण उच्चारणअनुसार नै अजन्त वा हलन्त लेखिए पनि कतिपय वर्ण भने उच्चारणमा हलन्त भए पनि लेख्दा अजन्त लेखिन्छ । जस्तै : छल, बल, धन, मन, कल, राम, किताब आदि । यसले कहाँनिर अजन्त र हलन्त लेख्ने भन्ने विषयमा विद्यार्थीमाभ्रम समस्या खडा गरेको छ ।

२.२.५ शिरबिन्दु र चन्द्रबिन्दु प्रयोगको समस्या

चन्द्रबिन्दु अनुनासिकता जनाउने खण्डेत्तर वर्ण हो भने शिरबिन्दु अनुस्वार जनाउनु वर्णको रूप हो । यसलाई क्रमशः (ँ) र (ं) ले सङ्केत गरिन्छ । नेपाली वर्णविन्यासको लेखनमा शिरबिन्दुको स्थानमा चन्द्रबिन्दुको स्थानमा शिरबिन्दुको प्रयोग भई कतिपय अवस्थामा अर्थमै फरक पर्ने स्थिति पैदा भएको पाइन्छ । जस्तै : कँस-कंस । त्यसैले यो पनि नेपाली वर्णविन्यासको समस्या हो ।

२.२.६ पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी समस्या

शब्द वा पदलाई जोडेर लेख्नु पदयोग हो भने अलग्याएर लेख्नु पदवियोग हो । कस्ता-कस्ता शब्दलाई पदयोग गर्ने र कस्तालाई पदवियोग गरी लेख्ने भन्ने समस्या उत्तिकै रहेको छ । नेपालीमा समस्त शब्द, संयुक्त क्रिया पदयोग गरिदै आएकोमा कक्षा ११ को सबैको नेपाली नामक अनिवार्य नेपाली पुस्तकमा पदवियोग गरी लेख्न वर्णविन्यास सम्बन्धी नियमले थप समस्या उब्जाएको छ ।

२.२.७ लेख्यचिह्न प्रयोगसम्बन्धी समस्या

नेपाली भाषा देवनागरी लिपीमा लेखिन्छ । वर्णविन्यासका साथै यसमा विभिन्न लेख्य चिह्नहरूको समेत उचित प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । यस अन्तर्गत पूर्णविराम, प्रश्नवाचक,

उद्गार, अल्पविराम, अर्धविराम, निर्देश, उद्धरण, योजक, अपूर्णवाचक आदि विभिन्न चिह्नहरूलाई लिन सकिन्छ । यी चिह्नहरूको उचित प्रयोग नगर्नाले पनि वर्णविन्यासमा थुप्रै समस्या पैदा हुने गरेको छ ।

२.२.८ अन्य समस्या

उपर्युक्त समस्याका साथसाथै नेपाली वर्णविन्यास य-ए, ऋ-री छ्य-क्ष-क्ष-छे, ग्य-ज्ञ जस्ता वर्णको उचित प्रयोगका पनि थुप्रै समस्या देखापरेका छन् ।

२.३ त्रुटि विश्लेषण

त्रुटि विश्लेषण भाषा शिक्षणसँग सम्बन्धित प्रायोगिक भाषाविज्ञानको शाखा हो । भाषाका प्रयोक्ताले जानी-नजानी थुप्रै त्रुटिहरू भाषिक व्यवहारमा गरिरहेका हुन्छन् । यस्ता त्रुटिहरू वर्णविन्यास, रूपरचना, शब्द निर्माण र प्रयोगदेखि लिएर वाक्यगठन र सङ्ग्रहणसम्म हुने गर्दछन् । यस्ता भाषिक त्रुटि वा गल्तीको परिचय, स्रोत, प्रकार, प्रकृति आदिको विवेचना गर्ने काम त्रुटि विश्लेषणको सिद्धान्त खण्डमा गरिएको छ ।

२.३.१ त्रुटि विश्लेषणको परिचय

भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू र त्यसका कारण र प्रकृतिको अध्ययन विश्लेषण गर्ने कार्यलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । सन् १९७० को दशकपश्चात उपयुक्त ढङ्गले भाषाशिक्षण गराउने तथा भाषा सिक्ने क्रममा विद्यार्थीले गर्ने गल्ती कमजोरी औल्याएर त्यसप्रति सचेत गराउने क्रममा त्रुटिविश्लेषणको अवधारणाको विकास भएको हो । भाषाशिक्षण सिकाइलाई जोड दिने हुँदा यो प्रायोगिक भाषाविज्ञानकै शाखा हो भन्न सकिन्छ ।

सिकारुले सिकाइका क्रममा त्रुटि गर्नु स्वभाविक हुन्छ भन्ने मान्यतालाई स्वीकार्ने हुँदा यस पद्धतिले त्रुटिलाई कमजोरीका रूपमा नभई सहज रूपमा लिन्छ । साँच्चै नै सिकाइका भूल वा गल्तीलाई कमजोरीका रूपमा लिई नकारात्मक दृष्टिले हेरेमा भाषिक सीपको विकास गर्न पनि गाह्रो हुने देखिन्छ । सिकाइका क्रममा गरेको त्रुटिबाटै विद्यार्थीले आफ्नो कमजोरी पत्ता लगाई सुधारने अवसर प्राप्त गर्दछ । त्रुटिहरू दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा मात्र नभई पहिलो वा मातृभाषा सिकाइका क्रममा पनि हुन सक्दछन् (ढुङ्गाना, २०६५) ।

२.३.२ त्रुटि विश्लेषणको परिभाषा

त्रुटि विश्लेषणबारे विभिन्न विद्वान्हरूले विभिन्न ढङ्गले परिभाषा गरेका छन् । डेभिड क्रिस्टलका अनुसार “भाषा शिक्षण तथा सिकाइका क्रममा त्रुटि विश्लेषण एक त्यस्तो प्रक्रिया हो जसको माध्यमबाट विदेशी भाषा सिक्किरहेको व्यक्तिले गर्ने त्रुटि वा भूलको पहिचान वर्गीकरण तथा व्यवस्थित व्याख्या गरिन्छ” (ढकाल, २०६५ : २८८) । एस.पी. कर्डरका अनुसार “भाषा सिकाइका क्रममा सिक्ने व्यक्तिहरूले गरेका त्रुटिहरूको अध्ययनबाट उसको त्यस क्षेत्रमा कतिको ज्ञान छ भन्ने कुरा अनुमान गर्न सकिन्छ । यसबाट अझ उसले कुन-कुन कुरा सिक्न बाँकी छ सो पत्ता लगाउन सकिन्छ” (ढुङ्गाना, २०६५ : १२०) । “त्रुटि विश्लेषणले समभाषिक विषमभाषिक जुनसुकै पृष्ठभूमी भएका सिकारुहरूको भाषा सिकाइको स्तर र त्यसमा रहेका समस्यासँग शिक्षकलाई सुपरिचित तुल्याउँछ । यस जानकारीका आधारमा शिक्षकले आफ्नो गन्तव्यलाई सहज र सुनिश्चित गर्न सक्दछन्” (ढकाल, २०६५ : २८८) । “भाषिक व्यवहारको क्रममा वक्ताले गर्ने गल्तीलाई त्रुटि भनिन्छ । वक्ताले उक्त गल्ती के कति कारणले गर्छ भन्ने कुराको अध्ययन गर्नु नै त्रुटि विश्लेषण हो” (शर्मा, ४०/१०३/२०६७ : १७) ।

त्रुटि विश्लेषण प्रायोगिक भाषाविज्ञानको शाखा हो जसको विकास भाषाशिक्षणको क्रममा भएको हो । पहिलो वा मातृभाषा र दोस्रो वा विमातृभाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिहरूको अध्ययन र विश्लेषण गर्न यो केन्द्रित देखिन्छ । कुनै पनि भाषिक वक्ताले पहिलो र दोस्रो भाषा सिक्दा गर्ने त्रुटिमा भने भिन्नता हुनसक्छ । जे होस् भाषा सिकाइका क्रममा वक्ताहरूले गर्ने सामान्य एवम् विशिष्ट खालका त्रुटिको प्रकृति, स्रोत, कारण र त्रुटिको वर्गीकरणसँग त्रुटि विश्लेषण पद्धति मूलतः केन्द्रित देखिन्छ ।

२.४ त्रुटि र यसका प्रकार

भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटि एकै खालका नभई विभिन्न प्रकृतिका र प्रकारका हुन्छन् । निम्न आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण गर्न सकिन्छ (शर्मा, ४०/१०३/२०६७ : ४०) ।

२.४.१ भाषाकोटिको आधार

भाषिक एकाइसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई भाषाकोटिका आधारमा गरिने त्रुटि भनिन्छ । यस आधारमा त्रुटि ७ प्रकारका छन् ।

२.४.१.१ उच्चारणगत त्रुटि

उच्चारणगत समस्याका कारणले हुने त्रुटिलाई उच्चारणगत त्रुटि भनिन्छ । विभिन्न भाषिक समुदायबाट आउने विद्यार्थीमा यस्तो त्रुटिको समस्या हुनसक्ने देखिन्छ । शुद्ध उच्चारण गर्न नसक्ने समस्याका कारण पनि उच्चारणगत त्रुटि देखापर्न सक्छन् । जस्तै : तातो-टाटो, टिमी-तिमी, भन्-भन ।

२.४.१.२ वर्णविन्यासगत त्रुटि

वर्णहरूको प्रयोगमा ह्रस्व-दीर्घ, पदयोग र पदवियोग, अजन्त-हलन्त, श-ष-स, व-व वर्णमध्ये कुनको प्रयोग गर्ने भन्ने निश्चयौल गर्न नसक्दा हुने त्रुटिलाई वर्णविन्यासगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : मानिस-मानीस, पानि - पानी, किताब् - किताब आदि ।

२.४.१.३ रूप रचनागत त्रुटि

शब्दहरूको निर्माण अर्थात् रूपायन र व्युत्पादनका क्रममा देखा पर्ने त्रुटिलाई यस अन्तर्गत लिन सकिन्छ । जस्तै : मानव+ता= मानवता, पशु+ता=पशुता, जा+एको=गएको, जा+एको=जाएको ।

२.४.१.४ पदावली रचनागत त्रुटि

एकभन्दा बढी पदको योगबाट पदावली बन्दछ । पदावलीको रचनामा देखापर्ने त्रुटि पदावली रचनागत त्रुटि हो । जस्तै : तिम्री आमा, तिम्रो आमा, मेरा छोराहरू, मेरो छोराहरू ।

२.४.१.५ वाक्य रचनागत त्रुटि

वाक्यको निर्माण एवम् पदहरको क्रम र सङ्गति नमिल्दा वाक्य रचनागत त्रुटि देखापर्दछ । जस्तै : रामको भाइ आए । माली गाई आई ।

२.४.१.६ अर्थगत त्रुटि

शब्दको प्रयोग गर्दा अर्थको ख्याल नगरी हुने त्रुटिलाई अर्थगत त्रुटि हुन् । जस्तै पानी बस्यो । तेल पेलियो ।

२.४.१.७ सङ्कथनात्मक त्रुटि

सङ्कथन भनेको सम्पूर्ण भनाइ हो । वाक्यभन्दा माथिल्लो अनुच्छेद, परिच्छेद आदिसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई सङ्कथनात्मक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : एउटै व्यक्तिलाई विभिन्न ठाउँमा तिमी, तपाईं भनेर सम्बोधन गर्नु ।

२.४.२ स्रोतको आधार

विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने कारणहरूमध्ये एउटा मुख्य कारण उनीहरूको भाषिक पृष्ठभूमि पनि हो । खासमा दोस्रो भाषा सिक्दा पहिलो वा स्रोत भाषाको प्रभावबाट पनि त्रुटिहरू हुन्छन् । स्रोतका आधारमा त्रुटि २ प्रकारका छन् ।

२.४.२.१ भाषान्तरिक त्रुटि

मातृभाषाको भाषिक व्यवस्थसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ । नेपाली मातृभाषाले भाषा सिकाइको सुरुको चरणमा खान्छ-खायो, लेख्छ-लेख्यो को सादृश्यतामा जान्छ-जायो, हुन्छ-हुयो बनाउनु यसप्रकारको त्रुटि हो ।

२.४.२.२ अन्तरभाषिक त्रुटि

सिकारुले सिकिरहेको भाषाभन्दा अर्को भाषाको प्रभावका कारण हुने त्रुटि अन्तरभाषिक त्रुटि हो । पहिलो वा मातृभाषाका प्रभावका कारण दोस्रो भाषा सिक्दा यस्तो त्रुटि हुने गर्दछ । जस्तै : नेपाली मातृभाषीले अंग्रेजी भाषा सिक्दा 'म घर जान्छु'लाई He Home Goes बनाउनु ।

२.४.३ विकासशीलताको आधार

विकासशीलताका आधारमा एस.पी. कर्डरका अनुसार त्रुटि ३ प्रकारका हुन्छन् ।

२.४.३.१ अव्यवस्थित त्रुटि

भाषा सिकाइको आरम्भमा कुनै पनि शिक्षार्थीले एउटै खालको त्रुटि नगरी पटकै पिच्छे फरक फरक खालको त्रुटि गर्दछ भने त्यस्तो अनियमित खालको त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू सिकारुमा भाषिक नियमको ज्ञान नहुँदा सिर्जना हुन्छन् । जस्तै : उसलाई पानी पिउन मन लागेकोले म ऊसलाई पानी दिन्छु ।

२.४.३.२ व्यवस्थित त्रुटि

मातृभाषाको प्रभाव वा अन्य कुनै कारणवश : सिकारुले भाषा सिक्दा एकै प्रकारको त्रुटि गरिरहन्छ, भने यस्तालाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यिनको शैक्षिक महत्त्व बढी हन्छ । सिकरु सचेत र जागरुक भएको खण्डमा पनि त्रुटि सुधार्न गाह्रो पर्दछ । नेपाली भाषाको हिज्जे लेखनमा देखिएको माष्टर, एण्ड, डिष्ट्रिब्युटर्स जस्ता शब्दको लेखनमा यस्तै त्रुटि देखिन्छ (अधिकारी, २०६२ :१४७) ।

२.४.३.३ उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

भाषा सिकाइका क्रममा नियम वा सिद्धान्तको ज्ञान भइकन पनि भाषिक प्रयोगकर्ताको लापर्वाहीले हुने त्रुटिलाई उत्तरव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । सिकारुले होसियारीपूर्वक भाषा प्रयोग गरेको अवस्थामा यस्ता खालका त्रुटिहरू स्वतः हराएर जान्छन् । जस्तै : हामीले रोटी खाइयो ।

२.४.४ स्वरूपको आधार

स्वरूपका आधारमा त्रुटिलाई २ प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

२.४.४.१ लोपगत त्रुटि

भाषिक अभिव्यक्तिका क्रममा कुनै वर्ण, अक्षर, शब्द आदि भाषिक एकाइ लोप भई हुने त्रुटि लोपगत त्रुटि हुन् । जस्तै : आशिवाद, अमा, भको आदि ।

२.४.४.२ थपोटगत त्रुटि

कुनै त्रुटि हुँदा वास्तविक स्वरूपमा कुनै कुरा थपिएर आउँछ भने त्यसलाई थपोटगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : इस्थायी, इस्थानीय, इस्कूल, सामग्री ।

२.४.५ गम्भीरताको आधार

अर्थ सम्प्रेषणमा बाधा सिर्जना गर्ने र नगर्ने त्रुटिको अवस्था गम्भीरता हो । यस आधारमा त्रुटि २ प्रकारका छन् ।

२.४.५.१ अर्थबाधक त्रुटि

यो त्यस्तो त्रुटि हो जसले अर्थको अनर्थ लगाइदिन्छ । अर्थसम्प्रेषणमा बाधा पार्ने त्रुटि अर्थबाधक त्रुटि अन्तर्गत पर्दछ । जस्तै : कुरासुरा र सरसामानको व्युत्पत्ति देखाउँदा कुरा + सुरा, सर+ सामान बनाउनु ।

२.४.५.२ अर्थअबाधक त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा बाधा नपुऱ्याउने त्रुटि अर्थअबाधक त्रुटि हो । यसले भाषिक अभिव्यक्तिमा गल्ती देखाए पनि अर्थमा बाधा पार्दैन । तसर्थ त्रुटि विश्लेषणमा पनि यसलाई त्यति गम्भीतापूर्वक लिइदैन । जस्तै : लिईएको, शहीद, किताब, कापि आदि ।

२.४.६ औचित्यको आधार

व्याकरणका दृष्टिले ठीक भए पनि सन्दर्भअनुरूप उपयुक्त नभएका प्रयोगलाई पनि त्रुटि भन्न सकिन्छ (अधिकारी, २०६२ : १४९) । त्यस्तै कतिबेला सन्दर्भगत दृष्टिले उचित र व्याकरणिक दृष्टिले अनुचित अभिव्यक्ति पनि हुन सक्दछन् । तसर्थ व्याकरण र सन्दर्भअनुकूलको अभिव्यक्ति मात्र पूर्णतः उचित ठहर्छ । यसैलाई आधार बनाएर त्रुटिलाई २ प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

२.४.६.१ औचित्यपूर्ण त्रुटि

नेपाली भाषामा 'गीता विद्यालय गएकी छ' भन्ने वाक्य भाषातत्त्वका दृष्टिले गलत भए पनि सन्दर्भ वा प्रयोगका दृष्टिले त्रुटि भन्न सकिँदैन । यसको मतलब व्याकरणिक वा सन्दर्भगत कुनै एक दृष्टिले त्रुटि भएको छ भने त्यो औचित्यपूर्ण त्रुटि हो ।

२.४.६.२ अनौचित्यपूर्ण त्रुटि

जुन त्रुटि भाषातत्त्व वा व्याकरण र सन्दर्भ दुवै दृष्टिले गलत छ, त्यसलाई अनौचित्यपूर्ण त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : मेरो दाजु आयो ।

२.४.७ व्यापकताको आधार

सिकारुका अभिव्यक्तिमा देखिएका त्रुटिले पार्ने प्रभावको मात्रा नै व्यापकता हो । यस आधारमा पनि त्रुटि २ किसिमका छन् ।

२.४.७.१ व्यापक त्रुटि

वाक्य, अनुच्छेद र सङ्कथनसम्मलाई प्रभावित तुल्याउने प्रकृतिका त्रुटिलाई व्यापक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : कृष्णकी आमाले दाजुको छोरी र मेरो छोरीलाई लुगा ल्याइदिइन । उहाँ सहयोगी र आत्मीय प्रकृतिकी हुनुहुन्छ (ढकाल, २०६५ : २९५) ।

२.४.७.२ अव्यापक त्रुटि

वाक्यभन्दा तल्लो भाषिक एकाइ (जस्तो : उच्चारण, रूप, पद र पदावली) मा मात्र प्रभाव पार्ने प्रकृतिको त्रुटिलाई अव्यापक त्रुटि भनिन्छ । जस्तै : पानी, किताब, मेरो बहिनी आदि ।

२.५ त्रुटिका स्रोत तथा कारक तत्त्वहरू

सामान्यमा पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइ उस्तै भए पनि लक्ष्य भाषा र स्रोतभाषाका संरचनात्मक विशेषताले कठिनाइका मात्रा र प्रकृति फरक-फरक हुन सक्छ । पहिलो अर्थात् स्रोत र दोस्रो अर्थात् लक्ष्य दुवै भाषा त्रुटिका स्रोत हुन सक्छन् । स्वटले मातृभाषाको प्रभाव, पामरले शिक्षण सिकाइको कमजोरी र मार्गनले सुनाइ र बुझाइको कमीलाई त्रुटिको कारण मानेको देखिन्छ । यी तीनवटै विद्वान्हरूको विचारलाई समायोजन गर्दा त्रुटिका कारक तत्त्वहरू निम्न हुन सक्दछन् : भाषिक नियमको अतिसामान्यीकरण, भाषिक नियमको अज्ञानता, नियमको अपूर्ण प्रयोग र भ्रान्तिपूर्ण धारणा (शर्मा, २०६७/४०/१०३ : २०) ।

यसैगरी स्रोतभाषा, लक्ष्यभाषा, भाषिक वातावरण तथा जटिलता र सिकारुहरूको उमेरले पनि त्रुटि हुनुमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका हुन्छन् (ऐजन) ।

२.५.१ स्रोतभाषा

भाषासिकाइको क्रममा सिकारुले स्रोतभाषाका विशेषतालाई दोस्रो वा लक्षित भाषाका विशेषतहरूसँग सामान्यीकरण गर्न खोज्दछ । सिकारुले सिक्ने भाषा आफ्नो पहिलो भाषा वा स्रोतभाषासँग समपारिवारिक भएमा भाषा सिकाइ प्रक्रिया सहज र सरल बन्दछ, भने विषम पारिवारिक भएमा जटिल बन्दछ । सिकारुको शारीरिक, बौद्धिक र मानसिक स्तरले पनि भाषा सिकाइमा प्रभावक तत्त्वको काम गर्दछ ।

२.५.२ लक्ष्यभाषा

लक्ष्यभाषा भनेको दोस्रो भाषा हो । एउटा भाषा सिक्सकेको सिकारुले रहर वा आवश्यकताले अर्को भाषा सिक्दछ । यसरी सिक्ने दोस्रो वा लक्ष्य भाषा पहिलो भाषाभन्दा भिन्न परिवारको छ भने सिकारुलाई सिकाइमा कठिनाइ पर्दछ र त्रुटि गर्दछ ।

२.५.३ भाषिक वातावरण

भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले प्राप्त गरेको भाषिक वातावरणलाई पनि प्रभावक तत्त्वका रूपमा लिन सकिन्छ । पहिलो भाषाको सिकाइमा अनीयन्त्रित र अनौपचारिक वातावरण सिकारुले पाउने तर दोस्रो भाषाको सिकाइमा नीयन्त्रित र औपचारिक वातावरण मात्र प्राप्त गर्दछ । तसर्थ वातावरण पनि भाषा सिकाइमा देखापर्ने सम्भावित त्रुटिको कारक तत्त्व हो ।

२.५.४ कठिनाइ

भाषा विभिन्न भाषापरिवार, प्रकार र प्रकृतिका हुन्छन् । भाषा सिक्दा भाषाका विभिन्न सीप तथा पक्षहरू पनि सिक्नुपर्ने हुन्छ । समपारिवारिक भाषा सिक्न सरल र विसमपारिवारिक भाषा सिक्न जटिल हुन्छ । त्यस्तै भाषाका सामान्य पक्ष सिक्दा कम त्रुटि र जटिल पक्ष सिक्दा बढी त्रुटि हुने गर्दछ ।

२.५.५ सिकारुको उमेर

दोस्रो भाषा सिक्दा कम उमेरका व्यक्ति वा बालबालिकाले जुन अनुपातमा छिटो भाषा सिक्छन्, त्यही अनुपातमा बढी उमेरका मानिसले सिक्न सक्दैनन् । फलस्वरूप त्रुटि ज्यादा हुने गर्दछ । तसर्थ सिकारुको उमेर पनि त्रुटिको कारक तत्त्व हो भन्न सकिन्छ ।

२.६ त्रुटिविश्लेषण पद्धति

त्रुटि विश्लेषण गर्ने तरिका, विधि वा प्रक्रियालाई त्रुटि विश्लेषण पद्धति भनिन्छ । त्रुटि विश्लेषणका २ पद्धतिहरू विशेष प्रचलनमा रहेका छन् । ती हुन् : पूर्वनिर्धारितकोटि र पश्चनिर्धारितकोटि पद्धति (शर्मा, २०६७/४०/१०३ : १९) ।

२.६.१ पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

भाषा शिक्षण सिकाइका क्रममा विद्यार्थीको स्तर कहाँ पुगेको छ, सो बुझ्न शिक्षकद्वारा उनीहरूमा पाईने त्रुटिहरूको पूर्वकल्पना गरी सो बमोजिम मूल्याङ्कन र विश्लेषण गर्ने पद्धतिलाई पूर्वनिर्धारित पद्धति भनिन्छ (ढुङ्गाना, २०६५ : १२८) । यस पद्धतिमा सर्वप्रथम सिकारुले के-कस्ता त्रुटि गर्दछन् भन्ने पूर्वानुमान गरिन्छ । त्यस पश्चात सिकारुले अभिव्यक्त गरेका त्रुटिहरूलाई जम्मा गरी पूर्वनिर्धारित कोटिगत तथ्याङ्कमा भरिन्छ र आवश्यकताअनुसार त्रुटिको वर्गीकरण, व्याख्या र विश्लेषण गरिन्छ ।

२.६.२ पश्चनिर्धारित पद्धति

यो पूर्वनिर्धारित पद्धतिको ठीक विपरित पद्धति हो । यसमा सिकारुहरूबाट खास अभिव्यक्तिहरू लिई त्रुटिहरू सङ्कलन गर्ने र त्यसको पहिचान गरी त्रुटिको प्रकार र पद्धति हेरी वर्गीकरण गरिन्छ र यसैका आधारमा व्याख्या वर्णन र विश्लेषण गरिन्छ । पूर्व निर्धारित पद्धतिको तुलनामा यो पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति ज्यादा उपयोगी देखिन्छ ।

२.७ त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया

त्रुटि विश्लेषणका केही निश्चित प्रक्रियाहरू छन् । यी प्रक्रियालाई त्रुटि विश्लेषणका चरण पनि भनिन्छ । सामग्री सङ्कलनदेखि लिएर त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण, व्याख्या- विश्लेषण र निराकारका प्रक्रियाहरू त्रुटि विश्लेषणका क्रममा अपनाइन्छन् (शर्मा, २०६७/४०/१०३ : २३) । उक्त प्रक्रियाको संक्षिप्त चर्चा यसप्रकार गर्न सकिन्छ :-

२.७.१ त्रुटि पहिचान

विद्यार्थीहरूले प्रयोग गरेका कथ्य र लेख्य अभिव्यक्तिहरूको अध्ययन गरी त्यसमा देखिएका के-कस्ता त्रुटिहरू हुन् त्यसको टिपोट गर्नुपर्दछ । त्यसपछि लक्ष्य भाषामा उक्त प्रयोगहरू के कति स्वीकार्य वा अस्वीकार्य छन्, त्यसको ख्याल गर्नुपर्दछ । त्रुटि केलाउनु अघि त्रुटि हो या होइन भनेर पहिचान गर्नुपर्छ । त्रुटिको पहिचान गर्ने सन्दर्भमा सम्भाव्य त्रुटि प्रयोगहरू असावधानिपूर्ण मात्र हुन् कि तिनमा के कति नियमितता छ ? आदि विविध तथ्यमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने हुन्छ । त्रुटि पहिचानका क्रममा त्रुटिलाई प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष २ प्रकारमा बाड्न सकिन्छ । प्रत्यक्ष त्रुटिको पहिचान सहज हुन्छ भने अप्रत्यक्ष त्रुटिको पहिचान समस्यापूर्ण हुन्छ (शर्मा, २०६७/४०/१०३ : २३) ।

२.७.२ त्रुटिको वर्गीकरण

त्रुटिहरूको उचित ढङ्गले पहिचान गरपछि दोस्रो प्रक्रियाका रूपमा त्रुटिको वर्गीकरण गरिन्छ । यस्तो वर्गीकरण त्रुटिको वर्णन र व्याख्या गर्न सजिलो होस् भन्नका लागि गरिन्छ । त्रुटिको वर्गीकरण गर्दा भाषाकोटि, विकासशीलता, स्रोत, गम्भीरता, व्यापकता, स्वरूप, औचित्यता आदिलाई आधार बनाउनु पर्ने हुन्छ । वक्ता वा सिकारुले कुन व्याकरणिक नियम लागु गर्दा त्यस्तो त्रुटि भएको हो, ती त्रुटि कुनमा पर्दछन् र तिनलाई कुन सिद्धान्त प्रयोग गर्दा ठीक हुन्छ आदि कुराको निक्कै गर्नुपर्छ ।

२.७.३ त्रुटिको व्याख्या-विश्लेषण

त्रुटिको पहिचान र वर्गीकरण पश्चातको तेस्रो चरण वा प्रक्रिया व्याख्या-विश्लेषण हो । यस चरणमा त्रुटिको कारण के हो, त्रुटि कस्तो प्रकृतिको रहेको छ, त्रुटिहरू किन जन्मन्छन्, पहिलो र दोस्रो भाषाको सम्बन्ध कस्तो हुन्छ र त्यसले त्रुटि हुनमा सकारात्मक-नकारात्मक कस्तो असर पार्छ आदि विविध तथ्यहरूको अनुसन्धान गरी व्याख्या-विश्लेषण गर्ने कार्य यसमा हुन्छ । यस क्रममा कतिपय त्रुटि हुनका कारणहरू मातृभाषा, पाठ्यसामग्रीको अनुपयुक्तता, शिक्षक अभ्यासको कमी, तालिम प्राप्त शिक्षणको अभाव अनुमान पनि गर्न सकिन्छ (अधिकारी, २०६२ : १५०) ।

२.७.४ त्रुटि निराकरण

भाषिक अभिव्यक्तिमा रहेका त्रुटिहरू छुटाउने अभ्यास नै त्रुटि निराकरण हो । विश्लेषकले त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषणबाट प्राप्त निचोडका आधारमा तिनको निराकरण गर्ने उपाय अवलम्बन गर्नु तथा त्यस्ता उपाय सुझाउनु पनि सार्थक हुन्छ (अधिकारी, २०६२ : १५१) । यसका लागि त्रुटिका स्रोत वा कारक तत्त्वको पहिचान गरी पर्याप्त तथ्याङ्क नमुनाका रूपमा प्रस्तुत गर्ने, त्रुटिलाई शुद्ध रूपसँग भिडाएर हेर्ने, त्रुटिका कारण र प्रकृतिको व्याख्या गर्ने, अनुलेखन, हस्तलेखन, श्रुतिलेखनसम्बन्धी अभ्यास गराउने गर्नुपर्दछ । यसबाट त्रुटि न्यूनीकरण हुँदै गई निराकरणमा सहयोग पुग्दछ ।

२.८ निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा वर्णविन्यास र त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय प्रस्तुत छ । वर्णविन्यासले वर्णहरूको उचित प्रयोगलाई जनाउँदछ । भाषालाई स्तरीय बनाउदै भाषामा एकरूपता ल्याउन वर्णविन्यासको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको देखिन्छ । नेपाली भाषामा ह्रस्व-दीर्घ श-ष-स, ब-व अजन्त-हलन्त, अनुनासिक-अनुस्वार, पदयोग-पदवियोगसम्बन्धी समस्यालाई वर्णविन्यासगत समस्याको रूपमा लिन सकिन्छ । समय-समयमा भएका विभिन्न आन्दोलन, व्याकरण र शब्दकोश लेखनले नेपाली भाषा तथा वर्णविन्यासको सन्दर्भमा सुधार ल्याएको पाईन्छ ।

त्रुटि विश्लेषण भनेको भाषा सिकाइको क्रममा विद्यार्थीले गर्ने गल्ती वा कमजोरीको व्याख्या-विश्लेषण प्रक्रिया हो । प्रायोगिक भाषा विज्ञानका एक महत्त्वपूर्ण शाखाका रूपमा स्थापित त्रुटि विश्लेषणअन्तर्गत त्रुटिको पहिचान, विभिन्न आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण, त्रुटिको व्याख्या-विश्लेषण लगायतका मुलभूत पक्षहरू पर्दछन् । पहिलो वा दोस्रो भाषा सिक्दा सिकारुले वर्णविन्यास लगायतका भाषाका विभिन्न पक्षमा के-कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् । त्यसका कारण के हुन् र समाधानका के-कस्ता उपाय हुनसक्छन् त्रुटि विश्लेषणको मुख्य उद्देश्य यसैमा निहित रहेको हुन्छ ।

परिच्छेद तीन

वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण

३.१ विषय परिचय

भाषा विचार विनिमयको माध्यम हो । भाषाका कथ्य र लेख्य गरी २ रूप छन् । भाषाको व्यावहारिक प्रयोगको दृष्टिले कथ्य र औपचारिकता नीयमितता र एकरूपताका लागि लेख्य रूपको विशेष महत्त्व देखिन्छ । विद्यार्थीहरूले लेखन कार्य गर्दा विभिन्न गल्ती कमजोरी गर्दछन् । जसलाई त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू सबैभन्दा बढी वर्णविन्यासको प्रयोगमा हुने गर्दछन् । यसमा ह्रस्व दीर्घसम्बन्धी त्रुटि तुलनात्मक रूपमा सबैभन्दा बढी देखिन्छ । शैक्षिक स्तरको कुरा गर्दा माध्यमिक तहको जग नि.मा.वि बाट आरम्भ हुन्छ । यसलाई माध्यमिक वा उच्च माध्यमिक तहको पूर्वाधार मान्न सकिन्छ । विद्यार्थीको माध्यमिक शिक्षाको भाषिक क्षमता र प्रगतिलाई पनि यसै कक्षा ८ को मूल्याङ्कनकबाट आँकलन गर्न सकिने हुनाले यस अध्ययनमा कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीले वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन विश्लेषण गरी प्रस्तुत गरिएको छ । यसका लागि श्री जनज्योति उ.मा.वि., श्री भगवती उ.मा.वि. शंखेटारी, श्री युवावर्ष जनता रवीचित्र उ.मा.वि. हटारीनेटा, श्री गंगा नि.मा.वि. चुत्रावेशी, श्री समाज कल्याण नि.मा.वि. सन्धिखर्क अर्घाखाँची जिल्लाका ५ विद्यालयका ४० विद्यार्थीलाई आधार बनाइएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनमा ह्रस्व-दीर्घ, श-ष-स, ब-व, य-ए, शिरबिन्दु-चन्द्रबिन्दु, अजन्त-हलन्त, प्रयोगसम्बन्धी त्रुटिलाई क्रमशः व्याख्या- विश्लेषण गर्ने कोशिस गरिएको छ ।

३.१.१ ह्रस्व-दीर्घसम्बन्धी त्रुटि

इ र उ ह्रस्व स्वरवर्ण एवम् ई, ऊ दीर्घ स्वर वर्ण हुन् । यिनलाई चिनाउन व्यञ्जन वर्णमा क्रमशः (ि) र (उ) एवम् (ी) र (ू) चिह्नहरू लाग्दछन् । नेपाली भाषामा ह्रस्व र दीर्घ अथवा इकार र उकारको प्रयोगबारेको वर्णविन्याससम्बन्धी नियमलाई नै ह्रस्व दीर्घ नियम भनिन्छ । ह्रस्व-दीर्घलाई बाइमात्रा र तर्कुले एवम् दाहिना र बर्धान्ने पनि भनिएको पाइन्छ । ह्रस्व-दीर्घले उच्चारणमा समेत प्रभाव पार्नुका साथसाथै लेखन र अर्थसम्प्रेषणमा समेत व्यापक भिन्नता ल्याउँछ । ह्रस्व-दीर्घ सम्बन्धी त्रुटि केलाउने क्रममा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया र अव्यय पदवर्गका शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दान्तमा ह्रस्व-दीर्घ प्रयोग र त्रुटिहरूलाई यहाँ परीक्षण गरिएको छ ।

३.१.१.१ शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

शब्दको निर्माण वर्ण एवम् अक्षरहरूको संरचनाबाट हुन्छ । यस्ता शब्द अक्षरसंख्याका आधारमा एकाक्षरी र अनेकाक्षरी गरी २ प्रकारका हुन्छन् । यी शब्दहरूमा ह्रस्व र दीर्घ इकार एवम् उकार आउने आदि, मध्य र अन्त्य गरी ३ स्थान छन् । यी ३ स्थानमध्ये शब्दादिमा इकार उकार आउने नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद र अव्यय वर्गका शब्दहरूलाई यहाँ क्रमैसँग प्रस्तुत गरी परीक्षण गरिएको छ ।

क) नाम वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

सामान्यतया केही तत्सम शब्दमा बाहेक नाम शब्दको सुरुको मात्रा ह्रस्व हुन्छ तर विद्यार्थीहरूले नाम शब्दको आरम्भमा ह्रस्व लेख्ने स्थानमा दीर्घ र दीर्घ लेख्ने स्थानमा ह्रस्व लेखी प्रशस्त गल्ती गरेका छन् ।

तालिका १ : नाम वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
इतिहास	७.५	इतिहास	९२.५	बूढो	७०	बूढो	३०
छीमेक	७.५	छिमेक	९२.५	शून्य/सुन्य	६७.५	शून्य	३२.५
गीत	२३.८	गीत	७७.५	वीज्ञान/विज्ञान	५	विज्ञान	९५

यो तालिका हेर्दा नाम शब्दको सुरुमा ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ र दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी थुप्रै छात्रछात्राहरूले गल्ती गरेको पाइयो । ‘शून्य’ र ‘बूढो’ शब्द लेख्दा सबैभन्दा बढी गल्ती भएको देखियो ।

ख) सर्वनाम वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

सर्वनाम शब्दहरू सबै शब्दादि र शब्दमध्यमा ह्रस्व र शब्दान्तमा दीर्घ लेख्नुपर्ने मान्यता छ भने एउटै अक्षर भए अन्तिम मानेर दीर्घ लेखिन्छ । यस्तो मान्यताको ज्ञान नभएकाले हुनसक्छ । विद्यार्थीहरूले सर्वनाम शब्द लेखनमा ह्रस्वदीर्घ सम्बन्धी थुप्रै गल्ती गरेका छन् ।

तालिका २ : सर्वनाम वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
तीमी	२०	तिमी	८०	यीनी	२२.५	यिनी	७७.५
उ	२५	ऊ	७५	ति	५५	ती	४५
यि	४२.५	यी	४७.५				

उपर्युक्त तालिका हेर्दा विद्यार्थीहरूले सर्वनाम शब्दको लेखनमा पनि थुप्रै गल्ती गरेको पाइयो । एक अक्षरयुक्त सर्वनाम शब्दमा तुलनात्मक रूपमा धेरै गल्ती भएको देखियो ।

ग) विशेषण वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

विशेषण वर्गका शब्दमा पनि सुरुमा ह्रस्व र दीर्घ दुवै लेखिने शब्दहरू छन् । त्यस्ता शब्दको लेखनमा पनि विद्यार्थीहरूले थुप्रै त्रुटि गरेको पाइयो ।

तालिका ३ : विशेषण वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
वीरामी/विरामि	२.५	विरामी	९७.५	दीगो	५	दिगो	९५
वीषालु/विशालु	४२.५	विषालु	५७.५	दूर्ई/दुई	७.५	दुई	९२.५
विर	६५	वीर	३५				

माथिको तालिकाबाट विद्यार्थीहरूले विशेषण वर्गको शब्दको लेखनमा ह्रस्व-दीर्घ सम्बन्धी त्रुटि गर्ने गरेको प्रमाणित हुन्छ । शब्दादिमा ज्यादा ह्रस्व लेख्ने प्रवृत्तिका कारण शब्दादिमा दीर्घ लेखिने वीर, ह्रस्व लेखिने दिगो जस्ता शब्दमा विद्यार्थीहरूबाट प्रशस्त गल्ती भएको देखिन्छ ।

घ) क्रिया वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

क्रियावर्गका शब्दको आरम्भमा सामान्यतया ह्रस्व लेख्ने प्रचलन छ तापनि केही विद्यार्थीहरूले दीर्घ लेखी त्रुटि गर्ने गरेका छन् ।

तालिका ४ : क्रिया वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
हिँड्यो/हिड्यो	७२.५	हिँड्यो	२७.५	नील्छ	५	निल्छ	९५
डुल्छ	४७.५	डुल्छ	५२.५	लीँदैछ/लिँदैछ	६०	लिँदैछ	४०
टीप्छ	५	टिप्छ	९५				

उपर्युक्त तालिकाको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरूले क्रियापदको लेखनमा शब्दादिमा तुलनात्मक रूपमा कम त्रुटि गरेको बुझिन्छ ।

ड) अव्यय वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएको त्रुटि

अव्यय वर्गअन्तर्गत नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, निपात र विस्मयादीबोधक पर्दछन् । नेपाली भाषामा क्रियापदमा भैँ सामान्यतया अव्यय वर्गमा पनि शब्दादिको मात्रा ह्रस्व लेख्ने गरिन्छ, तापनि केही विद्यार्थीहरूले दीर्घ लेखी गल्ती गर्ने गरेका छन् ।

तालिका ५ : अव्यय वर्गका शब्दको शब्दादिमा गरिएको त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
भीत्र	३०	भित्र	७०	हींजो/हिजो	७२.५	हिँजो	२७.५
तीर	७.५	तिर	९२.५	मुनी	१०	मुनि	९०
सीत	२२.५	सित	७७.५				

प्रस्तुत तालिकाको अध्ययन गर्दा अव्यय वर्गको ह्रस्व-दीर्घसम्बन्धी वर्णविन्यासमा विद्यार्थीहरूले केही कम गल्तीगर्ने गरेको देखिन्छ ।

१.१.१.२ शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

ह्रस्व र दीर्घ मात्रा भएका इकार र उकार बीचमा आउने प्रशस्त शब्दहरू छन् । खासगरी दुई अक्षरदेखि लिएर तीन, चार, पाँच, छ हुँदै सात, आठ अक्षरले बनेका अनेकाक्षरी शब्दहरूका बीचमा इकार-उकारको प्रयोग हुने सम्भावना ज्यादा हुन्छ । यसै क्रममा यहाँ नाम, विशेषण, क्रियापद र अव्यय वर्गका प्रतिनिधि शब्दहरूलाई प्रस्तुत गरी ह्रस्व र

दीर्घसम्बन्धी इकार-उकार मात्राको अवस्थालाई परीक्षण गरिएको छ । दुईभन्दा बढी अक्षरका सर्वनाम शब्द नहुने भएकोले सर्वनाम वर्गका शब्द यहाँ प्रस्तुत गरिएको छैन ।

क) नाम वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

सामान्यतया नेपाली भाषामा नाम वर्गका शब्दका बीचमा आउने इकार, उकार, ह्रस्व लेखिन्छ, तर विद्यार्थीहरूले ह्रस्व लेख्ने ठाउँमा दीर्घ लेख्ने गरेको पाइन्छ ।

तालिका ६ : नाम वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
भानीज	१७.५	भानिज	८२.५	टेलिभीजन	१५	टेलिभिजन	८५
रास्टियता/ राष्ट्रीयता	२०	राष्ट्रियता	८०	मयूर	४२.५	मयुर	५७.५
गहिराई/गहीराइ	३०	गहिराइ	७०				

माथिको तालिकाबाट नाम शब्दको शब्दमध्यमा ह्रस्व लेख्ने ठाउँमा ह्रस्व नै लेखी अधिकांशले शुद्ध लेखे पनि केहीले ह्रस्वका ठाउँमा दीर्घ लेखी गल्ती गरेको पाइन्छ ।

ख) विशेषण वर्गका शब्दका शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा विशेषण वर्गका शब्दहरू पनि अधिकांश बीचमा ह्रस्व लेखिन्छन् । भैं, ईय जस्ता प्रत्यय लागेका केही शब्द र केही संख्या वाचक शब्द भने दीर्घ लेखिन्छन् । विद्यार्थीहरूमा यसको परीक्षण गर्दा निम्नानुसार नतिजा फेला परेको पाइन्छ ।

तालिका ७ : विशेषण वर्गका शब्दका शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
अमीलो	१२.५	अमिलो	८७.५	रमाईलो	७.५	रमाइलो	९२.५
पच्चिस	३५	पच्चीस	६५	आधुनीक	१७.५	आधुनिक	८२.५
गुलीयो	२२.५	गुलियो	७७.५				

उपर्युक्त तालिकाको अध्ययनबाट अधिकांश विद्यार्थीहरूले विशेषण शब्दको लेखन ठीक ढङ्गले गरे पनि केहीले ह्रस्व लेख्ने ठाउँमा दीर्घ र दीर्घ लेख्ने ठाउँमा ह्रस्व लेखी गल्ती गरेको देखिन्छ ।

ग) क्रिया वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

नाम, विशेषण जस्तै नेपाली भाषामा इच्छार्थक भावको ऊन् प्रत्यय लागेको क्रियापद बाहेक बीचको इकार-उकार ह्रस्व लेखिन्छ, तर विद्यार्थीहरूले यसमा पनि केही गल्ती गरेका छन् ।

तालिका ८ : क्रिया वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
खाईन्छ	२०	खाइन्छ	८०	हासीन्छ/हाँसिन्छ	४०	हाँसिन्छ	६०
अडीनु	१२.५	अडिनु	८७.५	भनीनेछ	७.५	भनिनेछ	९२.५
पाइयो	१५	पाइयो	८५				

माथिको तालिकाको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरूले क्रियापदको बीचको मात्रा सामान्यतया ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा केहीले ह्रस्व नलेखी दीर्घ बनाएर गल्ती गरेको पुष्टि हुन्छ । ह्रस्व-दीर्घका साथसाथै चन्द्रबिन्दु प्रयोगमा पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

घ) अव्यय वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा अव्यय वर्गका शब्दहरूको पनि बीचको मात्रा ह्रस्व लेख्ने गरिन्छ । तर विद्यार्थीहरूले ह्रस्व लेख्ने ठाउँमा दीर्घ लेखेर गल्ती गरेको पाइन्छ ।

तालिका ९ : अव्यय वर्गका शब्दको शब्दमध्यमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
बाहीर	५	बाहिर	९५	ओरिपरी/वरीपरी	४०	वरिपरि	६०
दिउसो/दीऊँसो	१२.५	दिउँसो	८७.५	उहील्यै/उहिलै	२७.५	उहिल्यै	७२.५
पहीले	५	पहिले	९५				

यस तालिकालाई हेर्दा अव्यय वर्गका शब्दहरूको बीचको इकार-उकार ह्रस्व लेखेर अधिकांश विद्यार्थीहरूले ठीक गरे पनि केहीले दीर्घ लेखेर गल्ती गरेका छन्, भने केहीले चन्द्रबिन्दु र ब-व को उचित प्रयोग नगरी गल्ती गरेका छन् ।

३.१.१.३ शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

ह्रस्व र दीर्घ मात्रा भएका इकार र उकार शब्दको अन्त्यमा प्रयोग हुने पनि प्रशस्त शब्दहरू छन् । त्यसैले शब्दान्तमा ह्रस्व र दीर्घको प्रयोगसम्बन्धी नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद र अव्यय वर्गका शब्दहरूलाई यहाँ परीक्षण गरिएको छ ।

क) नाम वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा नाम वर्गको शब्दादि र शब्दमध्यमा सामान्यतया ह्रस्व लेख्ने प्रावधान भए पनि शब्दान्तमा भने शब्दको प्रकृति हेरी ह्रस्व र दीर्घ दुवै मात्राको प्रयोग पाइन्छ । यस सम्बन्धमा नाम वर्गका श्रुतिलेखन गराई हेर्दा विद्यार्थीहरूले ह्रस्व दीर्घ लेखनमा धेरै गल्ती गरेका छन् ।

तालिका १० : नाम वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
नाती	३२.५	नाति	६७.५	दिदि/दीदी	४२.५	दिदी	५७.५
फुपु/फूपू	६७.५	फूपू	३२.५	कृती	१७.५	कृति	८२.५
पढाई	८२.५	पढाइ	१७.५				

उपर्युक्त तालिकामा मानवीय नामका पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी रूप, स्थानवाची नाम, भाववाचक नाम, उकारान्त र इकारान्त नाम, तत्सम शब्दस्रोतका नाम शब्दको लेखनलाई प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाली भाषामा पुलिङ्गी नाम शब्दको अन्तिमको मात्रा ह्रस्व र स्त्रीलिङ्गी नामका अन्तिमको मात्रा दीर्घ लेख्ने प्रचलन रहेको छ । त्यसैगरी उकारान्त निर्जीव नाम आइ प्रत्यय लागि बनेका भाववाचक नाम र नि, धि, वि, टि, पि अन्त्यमा आउने नाम शब्दको अन्तिमको मात्रा पनि ह्रस्व लेख्ने प्रावधान छ भने इकारान्त नपुंससक लिङ्गी नाम र स्थानवाची नाम शब्दको अन्तिमको मात्रा दीर्घ लेख्ने प्रावधान छ । विद्यार्थीहरूले ह्रस्व र दीर्घ मात्राको लेखनमा एकको प्रयोगको सट्टामा अर्काको प्रयोग गरी ह्रस्व दीर्घ लेखनमा थुप्रै गल्ती गरेको पाइन्छ ।

ख) सर्वनाम वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

सर्वनाम वर्गका शब्दान्तमा दीर्घ लेख्ने नियम नेपाली भाषामा रहेको छ । यसमा पनि विद्यार्थीहरूले दीर्घ लेख्नुपर्ने ठाउँमा ह्रस्व लेखी गल्ती गरेका छन् ।

तालिका ११ : सर्वनाम वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
आफू	५७.५	आफू	४२.५	यिनि	२०	यिनी	८०
हामि	१०	हामी	९०	तपाइँ/तपाईँ	७७.५	तपाइँ	२२.५
तिमि	७.५	तिमी	९२.५				

उपर्युक्त तालिकालाई हेर्दा विद्यार्थीहरूले सर्वनाम शब्दको अन्तिमको मात्रा दीर्घ हुनुपर्नेमा ह्रस्व लेखी गल्ती गरेको पाइन्छ । त्यसमा पनि आफू र तपाईँ शब्दको लेखनमा धेरैले त्रुटि गरेको भेटिन्छ ।

ग) विशेषण वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा विशेषण शब्दको अन्त्यमा पनि ह्रस्व र दीर्घ दुवै मात्राको प्रयोग हुने गरेको पाइन्छ । खासगरी आरु, आलु, एलु, प्रत्यय लागेका गुणबोधक विशेषण र ती अन्त्यमा आउने परिमाणबोधक विशेषणबाहेक ई प्रत्यय लागेर बनेका विशेषणहरू दीर्घ लेख्ने गरिन्छन् । यस्तो विशेषण शब्दको लेखनमा विद्यार्थीहरूको स्थिति निम्नानुसार रहेको पाइन्छ ।

तालिका १२ : विशेषण वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
दुखि/दुखी	३७.५	दुःखी	६२.५	ज्ञानि	१०	ज्ञानी	९०
सुन्दरि	१०	सुन्दरी	९०	पातलि	२०	पातली	८०
दोषि/दोसी	२२.५	दोषी	७७.५				

उपर्युक्त तालिकाको अवलोकनबाट यो पुष्टि हुन्छ कि विद्यार्थीहरूमध्ये अधिकांशले विशेषण शब्दको अन्तिमको मात्रा ठीक ढङ्गले लेखे पनि केही विद्यार्थीहरूले भने ह्रस्व लेख्नुपर्नेमा दीर्घ र दीर्घ लेख्नुपर्नेमा ह्रस्व लेखी गल्ती गरेका छन् ।

घ) क्रिया वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा भएका विभिन्न प्रकृतिका क्रियापदहरू मध्ये स्त्रीलिङ्गी समापक क्रिया र विध्यर्थ (इच्छार्थ र आज्ञार्थ) क्रियावाहेकका अन्तिमका मात्रा ह्रस्व लेखिन्छन् । यसबारे पनि विद्यार्थीहरूको स्थितिको मूल्याङ्कन गर्दा निम्नानुसारको परिणाम पाइन्छ ।

तालिका १३ : क्रिया वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
खानेछू	२.५	खानेछु	९७.५	खाइ	१५	खाई	८५
लैजानु	८२.५	लैजानू	१७.५	पढूँ	७२.५	पढूँ	२७.५
आउ	३५	आऊ	६५				

उपर्युक्त तालिका हेर्दा विद्यार्थीहरूले क्रियापदको अन्तिमको मात्रा ह्रस्व दीर्घ दुबैको प्रयोग शब्दको प्रकृति अनुसार हुन्छ भनी ख्याल नगरी जतासुकै ह्रस्व लेख्ने आदतले गर्दा थुप्रै त्रुटि हुन पुगेको देखिन्छ ।

ङ) अव्यय वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा अव्यय वर्गका शब्दहरू पनि 'अरी' प्रत्यय लागेका र केही क्रियायोगी शब्दवाहेक सबै ह्रस्व नै लेखिन्छन् । तापनि विद्यार्थीहरूले केही दीर्घ लेख्ने ठाउँमा ह्रस्व र थुप्रै ह्रस्व लेख्ने ठाउँमा दीर्घ लेखी गल्ती गर्ने गरेका छन् ।

तालिका १४ : अव्यय वर्गका शब्दको शब्दान्तमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
अंगाडी/अगाडी	८७.५	अगाडी	१२.५	कसरि	२.५	कसरी	९७.५
अनी	१७.५	अनि	८२.५	माथी	२५	माथि	७५
राम्ररि	१०	राम्ररि	९०				

माथि उल्लेखित तालिकालाई हेर्दा चन्द्रबिन्दु मिश्रित शब्दलाई सम्पूर्ण रूपमा ठीक लेख्ने विद्यार्थीको संख्या निकै कम भए पनि समग्रमा अधिकांश विद्यार्थीले शुद्ध र केही विद्यार्थीले गल्ती गरी आफ्नो वास्तविक स्थितिको उजागर गरेका छन् ।

३.२. श,ष, स वर्णको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषामा मोटो 'श', पातलो 'स', पेटफायो 'ष' तीन वटै वर्णको प्रयोग भएको पाइन्छ । यीमध्ये मोटो 'श' र पेटफायो 'ष' को प्रयोग केवल तत्सम शब्दमा मात्र हुन्छ भने नेपाली, आगन्तुक र तद्भव शब्दमा पातलो 'स' को प्रयोग हुन्छ । (बराल र एटम, २०५९:९५) । विद्यार्थीहरूले भने तत्सम वा अन्य शब्दको स्पष्ट पहिचान र नियमको ख्याल नगरी श, ष, स वर्णको प्रयोगका थुप्रै त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

३.२.१ 'श' वर्णको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

संस्कृतबाट जस्ताको तस्तै नेपालीमा आएका तत्सम शब्दमा मात्र मोटो 'श' को प्रयोग हुन्छ तापनि शब्दादि, शब्दान्तमा 'श' को प्रयोग हुने केही शब्दहरूको परीक्षण गर्दा निम्नानुसार परिमाण प्राप्त भएको छ ।

तालिका १५ : 'श' वर्णको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
पश्चिम	२०	पश्चिम	८०	सास्त्र	४०	शास्त्र	६०
सासन/शासन	२७.५	शासन	७२.५	कुसल	३५	कुशल	६५
साकार/साकाहार	९७.५	शाकाहार	२.५				

विद्यार्थीहरूले 'श' को प्रयोग गर्दा अन्य स-ष वर्णको प्रयोग गर्नुका साथसाथै विसर्ग प्रयोगलाई ध्यान नदिएर त्रुटि भएको कुरा माथिको तालिकाबाट प्रस्ट हुन्छ ।

३.२.२ 'ष' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

पेटफायो 'ष' वर्णको प्रयोग पनि संस्कृत तत्सम शब्दमा मात्र हुन्छ, नेपाली तद्भव र आगन्तुक शब्दमा हुँदैन । यस सम्बन्धी परीक्षणमा प्राप्त नतिजालाई तलको तालिकाबाट बुझ्न सकिन्छ ।

तालिका १६ : 'ष' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत
सटकोष/षटकोण	७७.५	षटकोण	२२.५	कृसि/कीर्षी	१५	कृषि	८५
वर्स/वर्ष	२७.५	वर्ष	७२.५	रास्ट्र	५	राष्ट्र	९५
षडयन्त्र/षडयन्त्र	२०	षड्यन्त्र	८०				

उपर्युक्त तालिकाको अध्ययनबाट पनि विद्यार्थीहरूले अजन्त-हलन्त प्रयोगसम्बन्धी बेवास्ताको कारण षटकोणमा सबैभन्दा बढी गल्ती गरे पनि अन्य शब्दको सन्दर्भमा हेर्दा भने त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको संख्या नगर्नेको भन्दा निकै कम रहेको पुष्टि हुन्छ ।

३.२.३ 'स' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा नेपाली तद्भव र आगन्तुक शब्दमा 'स' को मात्र प्रयोग हुन्छ, अन्य मोटो 'श' र फेटफान्यो 'ष' को प्रयोग हुँदैन । तत्सम शब्दमा भने तीनवटैको प्रयोग हुने हुँदा पातलो 'स' को प्रयोगसम्बन्धी परीक्षणमा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त नतिजा यसप्रकार छ ।

तालिका १७ : 'स' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत
सकृय/शक्रिया	३७.५	सक्रिय	६२.५	सस्कृती	१५	सस्कृति	८५
शहयोग	२.५	सहयोग	९७.५	अवशान	४५	अवसान	६०
अशिना/असीना	५०	असिना	५०	शरसोति	१५	सरस्वति	८५

यस तालिकाबाट यो प्रष्ट हुन्छ कि अधिकांश विद्यार्थीहरूले 'स' को प्रयोग सम्बन्धमा कम त्रुटि गरेका छन् तापनि पूर्ण रूपमा त्रुटिरहित प्रयोग भने हुन सकेको देखिँदैन ।

३.३ य-ए को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा 'य' अर्धस्वर व्यञ्जन वर्ण र 'ए' स्वरवर्णका रूपमा रहेका देखिन्छन् । उच्चारणका केही समान गुणका कारण 'य' र 'ए' को प्रयोगमा पनि विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

३.३.१ 'य' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

'य' लेख्नुपर्ने स्थानमा 'ए' वर्णको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूले केही त्रुटि गरेका छन् ।

तालिका १८ : 'य' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत
एज्ञ	१५	यज्ञ	८५	वएर/वयर	६२.५	वयर	३७.५
एमराज/जेमराज	७५	यमराज	२५	विजए/विजय	२२.५	विजय	७७.५
मएल	१०	मयल	९०	एथासमए	५	यथासमय	९५

उपर्युक्त तालिका हेर्दा जम्मा विद्यार्थीहरूमध्ये अधिकांशको य वर्णको उचित प्रयोग गरे पनि केहीले य वर्णको ठाउँमा ए र कसैले अन्य वर्ण र मात्राको प्रयोग गरी गल्ती गरेको प्रमाणित हुन्छ ।

३.३.२ 'ए' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

'ए' वर्णको प्रयोग गर्ने क्रममा पनि विद्यार्थीहरूले 'य' वर्णको प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

तालिका १९ : 'ए' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत
गायको	२५	गाएको	७५	भयको	२.५	भएको	९७.५
यउटा	००	एउटा	१००	भए/भयँ	७०	भएँ	३०
थिय	१५	थिए	८५				

यस तालिकाको अध्ययन गर्दा विद्यार्थीहरूले एउटा शब्द सतप्रतिशत विद्यार्थीले ठीक लेखेको चन्द्रबिन्दु प्रयोग समेतका कारणले 'भएँ' शब्द अधिकांशले गल्ती गरेको र अन्य शब्द धेरैले ठीक लेखेको स्पष्ट हुन्छ ।

३.४ ब, व को प्रयोगमा भएका त्रुटि

नेपाली भाषामा बाटुलो 'ब' र तलथोप्ले 'व' वर्णको प्रयोगमा भएको त्रुटिले पनि वर्णविन्यासमा समस्या पैदा गरेको छ । नेपाली भाषाका तत्सम, तद्भव र आगन्तुक ३ प्रकारका शब्दमध्ये तद्भव र आगन्तुक शब्दमा उच्चारणअनुसार नै 'ब' र 'व' को प्रयोग हुन्छ, भने तत्सम शब्दमा 'व' को उच्चारण कतै काटेको 'ब' का रूपमा त कतै नकाटेको 'व' का रूपमा हुन्छ (आचार्य, २०५८ : २५) ।

३.४.१ 'ब' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

बाटुलो अर्थात काटेको/चिरेको 'ब' लेख्नुपर्ने विभिन्न प्रकारका शब्दको श्रुतिलेखन गरी परीक्षण गर्दा यसमा शोधार्थीले निम्न परिणाम पाएकै छन् :-

तालिका २० : 'ब' को प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	भएको	प्रतिशत
बलियो	२०	बलियो	८०	बिछोड	३७.५	बिछोड	६२.५
बहुमुखी	४७.५	बहुमुखी	५२.५	किताब	५	किताब	९५
चुम्बन	३०	चुम्बन	७०				

यस तालिकाको अध्ययनबाट विभिन्न स्रोतका शब्दहरू, जसमा बाटुलो 'ब' को प्रयोग हुन्छ, को लेखनमा 'व' को प्रयोग गरी थुप्रै विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको प्रष्ट हुन्छ ।

३.४.२. 'व' को प्रयोगमा गरिएको त्रुटि

तलथोप्ले 'व' को प्रयोगसम्बन्धमा पनि 'व' प्रयोग हुने शब्दहरूको परीक्षण गर्दा विद्यार्थीहरूबाट त्रुटि भएको पाइएको छ ।

तालिका २१ : 'व' को प्रयोगमा गरिएको त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
वृक्ष/वृछ	१५	वृक्ष	८५	कवि/कवी	१२.५	कवि	८७.५
कुवा	२२.५	कुवा	७७.५	उम्मेदवार/उमेदवार	५५	उम्मेदवार	४५
वैदिक/वैदीक	५०	वैदिक	५०				

उपर्युक्त तालिकाबाट के प्रष्ट हुन्छ भने विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वर्णविन्यास लेखनमा 'ब' को ठाउँमा 'व' लेखेर गल्ती गरेजस्तै 'व' को ठाउँमा 'ब' लेखेर पनि थुप्रै त्रुटि गरेका छन् ।

३.५ चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दु प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

नेपाली वर्णविन्यासमा चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दुको प्रयोगले पनि विशेष महत्त्व राख्दछ । चन्द्रबिन्दुले स्वरसँगै उच्चारण हुने अनुनासिक खण्डेत्तर वर्णलाई र शिरबिन्दुले अनुस्वारलाई जनाउँदछ । यिनीहरूलाई क्रमशः 'ँ' र 'ं' चिह्नले सङ्केत गरिन्छ । दुबैको उच्चारण नाके स्वरयुक्त भए पनि चन्द्रबिन्दुको उच्चारणमा नाक र मुख दुबैबाट र शिरबिन्दुको उच्चारणमा नाकबाट मात्र वायु निस्कन्छ । तत्सम शब्दमा शिरबिन्दु 'ँ' ले (ड, ञ, ण, न, म) स्वनिमलाई र नेपालीमा (ड, न, म) स्वनिमलाई बुझाउँछ (शर्मा, २०६२ : २१) ।

३.५.१ चन्द्रबिन्दुको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दु प्रयोगमा एकका ठाउँमा अर्काको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूले थुप्रै त्रुटि गर्ने गरेको देखिन्छ । नियमतः नेपाली भाषामा डिकोमाथि मात्रा नभएका वर्णमा शिरबिन्दुको प्रयोग हुन्छ भने चन्द्रबिन्दुको प्रयोग डिकोमाथि मात्रा भए पनि र नभए पनि हुन्छ तर विद्यार्थीहरूले यो नियमलाई पूर्णतः पालना नगरी थुप्रै त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ ।

तालिका २२ : चन्द्रबिन्दुको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
घाँस/घास	२७.५	घाँस	७२.५	रजाँइ/रजाइं	८०	रजाँइ	२०
गाउँछन्	४२.५	गाउँछन्	५७.५	अंगार	५२.५	अँगार	४७.५
हुन्थ्यौं	५७.५	हुन्थ्यौं	४२.५	रोपाई	२०	रोपाई	८०

नाके स्वरयुक्त खण्डेत्तर वर्ण चन्द्रबिन्दु (ँ) को प्रयोगमा विद्यार्थीहरूले उचित ख्याल नगरी प्रशस्त गल्ती गरेको कुरा माथिको तालिकाले पुष्टि गर्दछ ।

३.५.२ शिरबिन्दुको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा सामान्यतया 'म' को लन्त उच्चारण गर्नु परेमा कतिपय शब्दमा डिकोमाथि मात्रा नभएको अवस्थामा शिरबिन्दु 'ँ' को प्रयोग गरिएको हुन्छ। विद्यार्थीहरूले शिरबिन्दुको उचित प्रयोग गर्ने सन्दर्भमा पनि गल्ती गर्ने गरेको पाइएको छ।

तालिका २३ : शिरबिन्दुको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
बँश/वंश	२७.५	वंश	७२.५	सँसार/संसार	४२.५	संसार	५७.५
सम्रचना/संरचना	२०	संरचना	८०	संयम/संयम्	४२.५	संयम	५७.५
अहङ्कार	७०	अहंकार	३०				

उपर्युक्त तालिका हेर्दा शिरबिन्दुर वा अनुस्वारको प्रयोग गर्ने ठाउँमा विद्यार्थीहरूले चन्द्रबिन्दु र अन्य वर्ण/मात्राको प्रयोग गरी थुप्रै त्रुटि गर्ने गरेको पुष्टि हुन्छ।

३.६ अजन्त र हलन्त सम्बन्धी त्रुटि

हल् भनेको व्यञ्जन र अच् भनेको स्वर हो। व्यञ्जनमा अन्त्य भएको शब्दलाई हलन्त भनिन्छ। यसलाई खुट्टा काटिएको भनी (्) चिह्नले सङ्केत गरिन्छ। स्वरमा अन्त्य भएको अर्थात् अन्त्यमा खुट्टा नकाटिएको शब्दलाई अजन्त भनिन्छ, -बरा ल र एटम, २०५९:९७)। नेपाली भाषामा सामान्यतया व्यञ्जनान्त शब्दमा खुट्टा काट्ने प्रचलन भए पनि कतिपय शब्द भने उच्चारणमा हल् भए पनि लेख्दा भने अच् नै देखिन्छ। त्यसो भएको हुँदा विद्यार्थीहरूले हल् लेख्ने ठाउँमा अच् र अच् लेख्ने ठाउँमा हल् लेखी थुप्रै गल्ती गर्ने गरेको पाइन्छ।

३.६.१ अजन्तको प्रयोगमा भएका त्रुटि

नेपाली भाषामा नाम, सर्वनाम, विशेषण र केही अनुकरणात्मक शब्दहरू उच्चारणमा हलन्त भए पनि लेख्दा भने अजन्त लेखिन्छन् तर विद्यार्थीहरूले उच्चारणअनुसार नै लेख्ने कोशिस गर्दा अजन्त हुने ठाउँमा पनि हलन्त गराई थुप्रै गल्ती गर्ने गरेको पाइन्छ।

तालिका २४ : अजन्तको प्रयोगमा भएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
कपाल्	२.५	कपाल	९७.५	भूमल्	१२.५	भलमल	८७.५
श्याम्	१७.५	श्याम	८२.५	त्यस्	२०	त्यस	८०
कुन्	३२.५	कुन	६७.५				

उपर्युक्त तालिका हेर्दा विद्यार्थीहरूले अजन्त लेख्ने ठाउँमा पनि हलन्त लेखी गल्ती गरेको पुष्टि हुन्छ ।

३.६.२ हलन्तको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

नेपाली भाषामा द्वितीय पुरुष एकवचन, विध्यर्थ, अभ्यस्त, बहुवचन जनाउने करण/अकरण क्रियापदको अन्त्यमा उच्चारणअनुसार हलन्त नै लेखिन्छ । त्यस्तै कतिपय तत्सम शब्दमा पनि उच्चारणअनुसार नै हलन्त लेख्ने प्रावधान छ, तापनि विद्यार्थीहरूले नियमप्रतिको बेवास्ता वा अज्ञानताका कारण हलन्त लेखिने ठाउँमा पनि अजन्त लेखी प्रशस्त गल्ती गर्ने गरेको पाइन्छ ।

तालिका २५ : हलन्तको प्रयोगमा गरिएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत	भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
स्वागतम	६०	स्वागतम्	४०	छैनन	२२.५	छैनन्	७७.५
महान	५२.२	महान्	४७.५	हुन	३५	हुन्	६५
गर	४५	गर्	५५	जाओस	४०	जाओस्	६०

माथि प्रस्तुत तालिकाले हलन्त लेख्ने शब्दमा पनि अजन्त लेखी विद्यार्थीहरूले थुप्रै त्रुटि गर्ने गरेको तथ्यलाई प्रमाणित गर्दछ ।

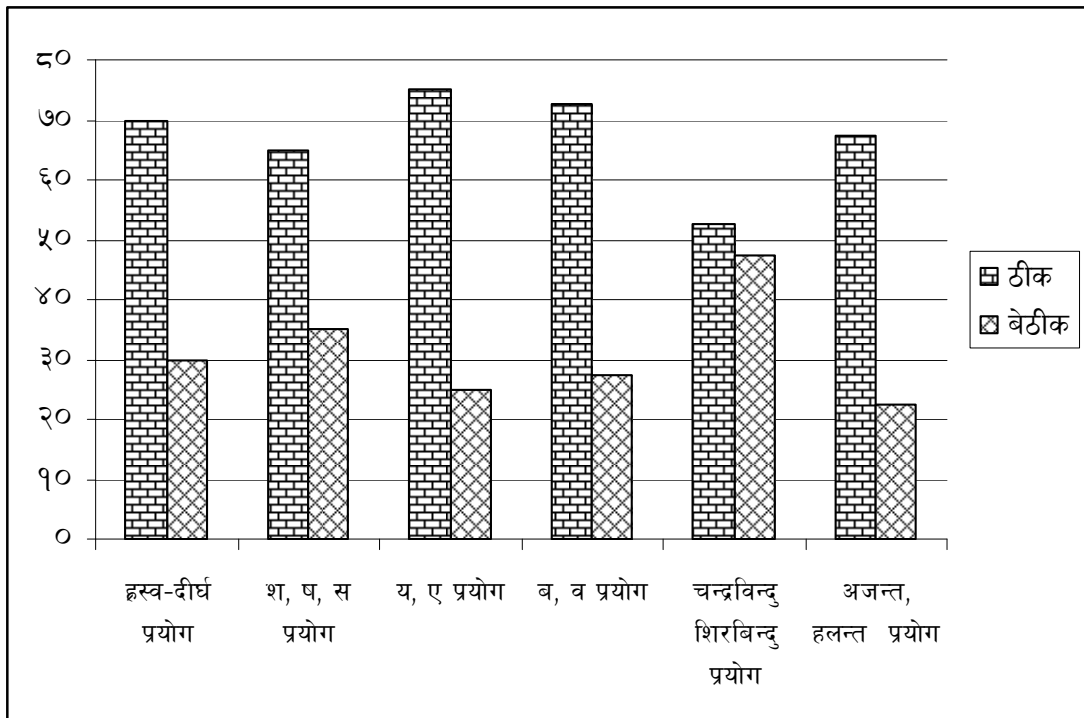
३.७ निष्कर्ष

यस तेस्रो परिच्छेदमा कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गर्ने गरेका त्रुटि पक्षको विश्लेषण गरिएको छ । नेपाली भाषाको वर्णविन्यासमा ह्रस्व-दीर्घ, श-ष-स वर्ण य-ए वर्ण, व-व वर्ण, शिर्बिन्दु र चन्द्रबिन्दु अजन्त-

हलन्तको प्रयोगसम्बन्धी कुराहरू पर्दछन् । तसर्थ वर्णविन्यासमा पर्ने विविध पक्षमा विद्यार्थीहरूले गर्ने गरेका त्रुटिहरूलाई तालिकाको समेत सहयोग लिई प्रस्तुत गरिएको छ । भाषाका कथ्य र लेख्य २ रूप छन् । तसर्थ नेपाली वर्णविन्यासमा पनि उच्चारण गर्दा वा बोल्दा फरक पर्न सक्दछ । बोल्दा अशुद्ध बोले पनि लेख्दा शुद्ध लेख्ने र बोल्दा शुद्ध बोले पनि लेख्दा अशुद्ध लेख्ने स्थितिको सिर्जना भई त्रुटि हुने गर्दछन् । वर्णविन्याससम्बन्धी कतिपय नियमको अनभिज्ञता, अध्ययनको कमी, भाषिक वातावरण तथा कठिनाइ, हेलचेक्राई आदिका कारण उपर्युक्त त्रुटिहरू हुन पुगेका छन् ।

विद्यार्थीहरूले विभिन्न पक्षका गरेका वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूलाई तुलनात्मक रूपमा यसप्रकार स्तम्भ चित्रमा देखाउन सकिन्छ :-

चित्र १ : वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिको तुलनात्मक प्रस्तुति

यस शोधार्थीद्वारा शोधकार्यका लागि छनोट गरिएका अर्घाखाँची जिल्लाका श्री जनज्योति उ.मा.वि., श्री भगवति उ.मा.वि., श्री युवावर्ष रवीचित्र उ.मा.वि., गंगा नि.मा.वि. र समाज कल्याण नि.मा.वि. का कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरू रहेका छन् । कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूको मातृभाषा नेपाली भए पनि बोलचालको भाषामा आधारित कथ्य भाषाको प्रयोग शुद्ध लेख्य भाषामा जस्तो नहुने हुँदा व्याकरणगत त्रुटिहरू गर्ने गरेको पाइयो ।

परिच्छेद चार

पदयोग र पदवियोग, लेख्य चिह्न तथा अन्य त्रुटिहरूको विश्लेषण

४.१ पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि

पदयोग भनेको पदलाई जोडेर लेख्नु हो भने पदवियोग भनेको पद नजोडी लेख्नु हो (पौडेल, २०६२ : २२) डिङको अर्थात् धर्को जोड्नु र नजोड्नुबाट पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी कुरा छुट्टिन्छ । पदयोग र पदवियोगको महत्त्व वर्णविन्यासमा किन छ भने यसले एकातर्फ लेखनलाई शुद्ध र स्तरीय बनाउँछ भने अर्कोतर्फ अर्थ अस्पष्ट हुन र अर्थको अनर्थ हुनबाट जोगाउँछ । दाजु को हो/दाजुको हो । तिमी आऊ त ल/तिमी आऊ तल । जस्ता पद-पदावलीले पदयोग र पदवियोगबाट अर्थमा देखापर्ने भिन्नतालाई प्रस्ट्याउँछ । तसर्थ, कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जाति विद्यार्थीलाई आधार बनाएर विद्यार्थीले पदयोग र पदवियोगमा गर्ने त्रुटिलाई यहाँ प्रस्तुत गर्ने कोशिस गरिएको छ ।

४.१.१ पदयोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषामा विभक्ति, नामयोगी, समस्त शब्द अकरणको न आदि पदयोग गरी लेखिन्छ (शर्मा, २०६२ : ४१) शब्दमा यस्ता पदलाई जोडेर लेख्नुपर्ने ठाउँमा नजोडी लेखेर विद्यार्थीहरूले थुप्रै त्रुटि गरेका छन् ।

तालिका २६ : पदयोगसम्बन्धी त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
अगाडि को	१५	अगाडिको	८५
गाउँ भन्दा	२५	गाउँभन्दा	७५
व्यापारी ले	२.५	व्यापारीले	९७.५
मन मनमा	४०	मनमनमा	६०
गर्दा गर्दै	४२.५	गर्दागर्दै	५७.५

उपर्युक्त तालिकाको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरूले डिङको जोडेर वा पदयोग गरी लेख्ने ठाउँमा नजोडी लेखेर वा पद वियोग गरेर केही गल्ती गरेको देखिन्छ । यसरी गल्ती गर्नेको

औषत २५ प्रतिशत रेहको देखिन्छ, भने पदयोगमा त्रुटि नगरी सही लेख्ने ७५ प्रतिशत रहेका छन् ।

४.१.२ पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषामा पदयोग गर्ने ठाउँमा पदयोग नगरी त्रुटि गरेभन्ने पदवियोग गर्ने ठाउँमा पदयोग गरेर पनि प्रशस्त त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । खासगरी नेपाली विभक्तिपट्टिको नामयोगी, निपात, प्रश्न जनाउने शब्द, विभाजनक न र हरेक शब्द पदवियोग गरी लेखिन्छ (शर्मा, २०६२ : ४१) । तर यस्ता शब्दको लेखनमा विद्यार्थीहरूबाट धेरैथोरै त्रुटि भएका छन् ।

तालिका २७ : पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
छदैछ	१५	छदै छ	८५
नैपार	५	नै पार	९५
लगाएरनै	१०	लगाएर नै	९०

औषत १० प्रतिशत विद्यार्थीले गल्ती गरेके देखिन्छ भने ९० प्रतिशत शुद्ध लेखेको पाइन्छ ।

४.२ लेख्य चिह्नसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषा देवनागरी लिपिमा लेखिन्छ । यस लिपिमा वर्णबाहेक अन्य लेख्य चिह्नहरूको पनि प्रयोग गरिन्छ । शब्द र वाक्यको परस्परसम्बन्ध देखाउन, अर्थ राम्ररी बुझाउन र भावमा सिसिला मिलाउन लेखाइमा प्रयोग गरिने चिह्नहरूलाई लेख्य चिह्न भनिन्छ । उपर्युक्त ठाउँमा चिह्नको प्रयोग भएन भने वाक्यको अर्थ बुझ्न कठिन हुन गई अर्थको अनर्थ हुन पनि सक्छ (श्रेष्ठ र अन्य, २०६१ : १११) । नेपाली भाषाको लेखनमा प्रयोग हुने प्रमुख चिह्नहरूमा पूर्णविराम (!), प्रश्नवाचक (?), विस्मयसूचक (!), अल्पविराम (,), अर्धविराम (;), सापेक्षविराम (:), योजक चिह्न (-) उद्धरण चिह्न - (“..”), कोष्ठ चिह्न ((..)), अपूर्णताबोधक (‘’), ऐजन (”) र सङ्क्षेप चिह्न (.) रहेका छन् । लेखनका क्रममा यी

सबै चिह्नको प्रयोग भएको खण्डमा अर्थमा समेत फरक पर्न सक्छ (बराल र एटम, २०५९ : ९९-१००) ।

लेख्य चिह्नको प्रयोग गर्दा विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासमा भैँ त्रुटि गर्न गर्दछन् । सम्पूर्ण लेख्य चिह्नको परीक्षण गर्न सम्भव नदेखिए पनि यहाँ केही लेख्य चिह्नको परीक्षण गरिएको छ, जसलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिन्छ ।

४.२.१ पूर्णविरामको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

वाक्य सकिएको जानकारी दिन प्रयोग गरिने चिह्नलाई पूर्णविराम चिह्न भनिन्छ । साल, महिना र गतेसहित मिति लेख्दा, कविताका पङ्क्तिको अन्त्यमा समेत पूर्णविराम चिह्नको प्रयोग हुन्छ (बराल र एटम २०६२ : १००-१०१) । कक्षा आठका कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूलाई लेख्न दिइएका वाक्यहरूमा गरेका त्रुटिको स्थिति यस्तो छ

तालिका २८ : पूर्णविरामको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
मैले बोलाएँ । भने ऊ पनि आउँछ ।	१५	मैले बोलाएँ भने ऊ आउँछ ।	८५
हरि भन्छ । यो कुरा ठीक हो ।	२०	हरि भन्छ, “यो कुरा ठीक हो”	८०

माथिको तालिका अध्ययन गर्दा के प्रष्ट हुन्छ भने विद्यार्थीहरू पूर्ण विराम चिह्नको सहि प्रयोग गर्न पूर्णतः समर्थ छैनन् । उनीहरूले पूर्णविराम दिनुपर्ने ठाउँमा नदिएर र नदिनुपर्ने ठाउँमा दिएर गल्ती गरेका छन् ।

४.२.२ अल्पविराम चिह्नको प्रयोगमा भएका त्रुटि

सानो क्षणको विराम व विश्रामलाई सङ्केत गर्ने अल्पविराम चिह्न संयोजक नभएका समान स्तरका पद-पदावली र उपवाक्यमा, संयोजक नभएका मिश्र वाक्यमा, भावावेशपूर्ण अभिव्यक्तिको पुनरावृत्तिमा हुन्छ (आचार्य, २०५८ : ३३-३४) । नेपाली भाषाका विद्यार्थीहरूले अल्पविरामको पनि उचित प्रयोग नगरेर गल्ती गर्ने गरेका छन् ।

तालिका २९ : अल्पविराम चिह्नको प्रयोगमा भएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
राम श्याम र हरिले चिनी सावन दाल र केराउ किनेछन् ।	१०	राम, श्याम र हरिले चिनी, सावन, दाल र केराउ किनेछन् ।	९०

प्रस्तुत तालिकाले अधिकांश विद्यार्थीहरूले अल्पविराम चिह्नको उचित प्रयोग गरे पनि केहि विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण प्रयोग गरी गल्ती गरेका छन् ।

४.२.३ प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोगमा भएका त्रुटि

प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोग प्रश्न सोध्ने वाक्यको अन्त्यमा आएका कुनै शब्दमा शङ्का लागेमा हुन्छ (बराल र एटम, २०५९ : १०१) । यस चिह्नको प्रयोगमा पनि विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्ने गर्दछन् ।

तालिका ३० : प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोगमा भएका त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
तिमी कहाँबाट आइपुग्यौ ।	२.५	तिमी कहाँबाट आइपुग्यौ ?	९७.५

प्रस्तुत तालिका हेर्दा प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको सङ्ख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ । सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूमध्ये १ जना विद्यार्थीले एउटा वाक्यमा मात्र प्रश्नवाचक चिह्नको प्रयोगमा त्रुटि गरेको छ । अरु विद्यार्थीहरूले कुनै त्रुटि गरेको देखिँदैन ।

४.२.४ विस्मय चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

विस्मयादीबोधक चिह्नको प्रयोग हर्ष, शोक, आश्चर्य आदि मनोभाव प्रकट गर्दा र कथनलाई चर्को बनाउने प्रयास गर्दा हुन्छ (आचार्य, २०५८ : ३५) । विद्यार्थीहरूले यस चिह्नको प्रयोगमा पनि केही त्रुटि गर्ने गरेका छन् ।

तालिका ३१ : विस्मय चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
ओहो तिमि कहाँबाट आईपुग्यौ	२५	ओहो ! तिमि कहाँबाट आईपुग्यौ ?	७५

उक्त तालिका हेर्दा अधिकांश विद्यार्थीले विस्मयबोधक चिह्नका उचित प्रयोग गरे पनि केही विद्यार्थीहरूले भने त्रुटि गरेको प्रमाणित हुन्छ ।

४.२.५ उद्धरण चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

उद्धरण चिह्न एकोहोरो र दोहोरो गरी दुई खालको हुन्छ । प्रस्तुत कुनै रचनाको शीर्षक पुरस्कारको नाम र विशेष शब्दमा एकोहोरो र कसैको बनाइलाई जस्ताको तस्तै उद्धृत गर्दा दोहोरो उद्धरण चिह्नको प्रयोग हुन्छ । विद्यार्थीहरूले उद्धरण चिह्नको प्रयोगमा पनि विभिन्न कारणले त्रुटि गर्न पुग्दछन् भन्ने कुरा तलको तालिकाको पुष्टि गर्दछ ।

तालिका ३२ : उद्धरण चिह्नको प्रयोगसम्बन्धी त्रुटि

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
हरि भन्छ, यो कुरा ठीक छ	३५	हरि भन्छ, “यो कुरा ठीक हो ।”	६५

यो तालिका हेर्दा ६५ प्रतिशत विद्यार्थीले उद्धरण चिह्नको ठीक प्रयोग गरे पनि ३५ प्रतिशतले त्रुटि गरेको छन् भन्ने देखिन्छ ।

४.३ अन्य त्रुटिको विश्लेषण

त्रुटिको विश्लेषण क्रममा वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नअन्तर्गत हालसम्मको यस शोधविश्लेषणमा नसमेटिएका त्रुटिलाई अन्य त्रुटि भनिएको छ । यसअन्तर्गत वर्णको लोप, मात्राको लोप, रेफको गलत प्रयोग, एउटा वर्णको सङ्ग्राम अर्को वर्णको लेखन, वर्ण वा मात्राको थपोटजस्ता त्रुटिलाई समेटिएको छ । यी सबै त्रुटिलाई समेट्ने गरी विद्यार्थीहरूलाई परीक्षण गराउँदा प्राप्त स्थितिलाई तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका ३३ : अन्य त्रुटिको विश्लेषण

भएको	प्रतिशत	हुनुपर्ने	प्रतिशत
परयो	१०	पच्यो	९०
गरयो	५	गच्यो	९५
फकिदा	१२.५	फकिँदा	८७.५
फकिँदै	२.५	फकिँदै	९७.५

उपर्युक्त तालिकाको अध्ययनबाट विद्यार्थीहरूले वर्ण र मात्राको लोप वा थपोट रेफको गलत प्रयोग तथा रेफको सट्टा अर्को वर्ण वा मात्रा प्रयोग गरी समष्टिमा ७.४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् भने ९२.६ प्रतिशतले ठीक लेखन गरेका छन् ।

४.४ निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा पदयोग र पदवियोग, लेख्य चिह्न तथा अन्य प्रकारका त्रुटिहरूको विवेचना गर्ने काम भएको छ । वर्णविन्यास सँगसँगै पदयोग र पदवियोग एवम् लेख्य चिह्नको महत्त्व र भूमिका लेख्य भाषाका लागि हुन्छ । यसबाट सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ गरी भाषाका ४ वटै सीपको सन्तुलित विकासमा पनि मद्दत पुग्दछ । जे होस्, विद्यार्थीहरूमा पदयोग र पदवियोग लेख्य चिह्न तथा अन्य प्रकारका त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा सबैभन्दा बढी पाइयो । जहाँ अन्य त्रुटिमा ७.४ ले त्रुटि गरेका छन् । त्यसैगरी पदयोग र पदवियोगमा २१.९८ र चिह्न प्रयोगमा १७.२४ विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् ।

परिच्छेद पाँच

निष्कर्ष तथा सुझाव

५.१ निष्कर्ष

अन्य भाषामा जस्तै नेपाली भाषामा पनि वर्णविन्यास अर्थात हिज्जेको प्रयोगले भूमिका खेलेको हुन्छ । नेपाली भाषाको शिक्षणमा समेत वर्णविन्यासमा देखापरेका त्रुटिले व्यापक प्रभाव पारेको हुन्छ । त्रुटिको पहिचान, व्याख्या र विश्लेषणबारेको शोधमूलक कार्यले भाषा शिक्षणका क्रममा देखापर्ने त्रुटिको कारण प्रकृति र सुधारका लागि केही न केही सहयोग अवश्य पुग्ने देखिन्छ । तसर्थ माध्यमिक तह तथा उच्च शिक्षाका लागि आधार तह मानिएको निमाध्यमिक तह अन्तर्गतको अन्तिम खुड्किलो कक्षा आठमा अध्ययनरत अर्घाखाँची जिल्लाका विद्यालयका केही प्रतिनिधि कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूमा गरिएको परीक्षणलाई आधार मानेर नेपाली भाषाको खासगरी वर्णविन्यासका क्षेत्रमा गरेका त्रुटिहरूलाई केलाउने प्रयास गरिएको छ । जसलाई विभिन्न परिच्छेदमा वर्गीकरण गरी क्रमिक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद एकमा शोधको परिचयसँग सम्बन्धित कुराहरू राखिएका छन् । शोधलेखनको शीर्षकबाट आरम्भ भएको शोध परिचयमा अध्ययनको उद्देश्य, समस्या कथन, पूर्वकार्यको समिक्षा, अध्ययनको औचित्य, अध्ययनको सीमा, सामग्री सङ्कलन र विश्लेषण विधि र शोधपत्रको रूपरेखा जस्ता विषयलाई सिलसिलाबद्ध रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद दुईमा वर्णविन्यास र त्रुटि र विश्लेषणको सैद्धान्तिक पक्षको चर्चा गरिएको छ । वर्णविन्यासको वर्ण वा अक्षरको उचित लेखन वा विन्यासलाई जनाउँदछ । भाषामा एकरूपता, सहजता र स्तरीयता ल्याउन वर्णविन्यासको ठूलो भूमिका रहन्छ । नेपाली भाषामा ह्रस्व-दीर्घ, श-ष-स, व-व, जस्ता वर्णका साथै अजन्त-हलन्त, शिरबिन्दु-चन्द्रबिन्दु, पदयोग र पदवियोग आदिको प्रयोगसम्बन्धी कुराले वर्णविन्यासमा थुप्रै त्रुटि पैदा गरी समस्या सिर्जना गरेको देखिन्छ । त्यस्तै त्रुटि विश्लेषणले भाषा-सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूबाट हुने गल्ती कमजोरीलाई बुझिन्छ । भाषिक वातावरण, जटिलता, भाषिक नियमप्रतिको अनभिज्ञता, हेलचेक्र्याइँ आदिका कारण त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । स्रोत, विकासशीलता, गम्भीरता, व्यापकता, स्वरूप, भाषाकोटि, औचित्यता आदिका आधारमा

भाषिक त्रुटिलाई विभिन्न प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ । पहिचान, वर्गीकरण र निराकरण त्रुटि विश्लेषणका ३ मुख्य चरण हुन् भने पूर्वनिर्धारित र पश्चनिर्धारित त्रुटि विश्लेषणका मूल पद्धति हुन् ।

परिच्छेद तीन कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूबाट भएका वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषणमा केन्द्रित छ । ह्रस्व-दीर्घ, चन्द्रबिन्दु-शिरबिन्दु, अजन्त-हलन्त लगायत विभिन्न किसिमका वर्णहरूको प्रयोगसम्बन्धमा देखिएका त्रुटिवारेको यस परिच्छेदको निष्कर्ष निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :-

- नेपाली वर्णविन्यासका समस्याहरूमध्ये ह्रस्व-दीर्घसम्बन्धी समस्या एक प्रमुख समस्याका रूपमा रहेको छ । त्यसैले उक्त समस्यालाई शब्दादि, शब्दमध्य र शब्दान्तगरी ३ प्रकारमा विभाजन गरी नाम वर्ग, सर्वनाम वर्ग, विशेषण वर्ग, क्रिया वर्ग र अव्यय वर्गका विभिन्न स्वरूप र प्रकृतिका शब्दहरूको त्रुटिलाई केलाइएको छ । यसरी हेर्दा ह्रस्व-दीर्घका सम्बन्धमा ७०.०२ प्रतिशत विद्यार्थीले उचित लेखन गरे पनि २९.९८ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।
- श,ष र स वर्णको लेखनमा पनि समग्र विद्यार्थीमध्ये ६४.१६ प्रतिशत विद्यार्थीले ठीक र एकको सट्टा अर्को वर्णको प्रयोग गरी ३५.८४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटिपूर्ण लेखन गरेका छन् ।
- 'ब' लेखनुपर्ने स्थानमा 'व' स्वरवर्णको लेखनमा पनि विद्यार्थीहरूबाट त्रुटि भएका छन् । खासगरी 'य' लेखिँदा यस्ता त्रुटि भएका छन् । य-ए को प्रयोगमा ७० प्रतिशत विद्यार्थीले ठीक र ३० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गर्न पुगेका छन् ।
- 'य' व्यञ्जन वर्ण र 'ए' स्वरवर्णको लेखनमा पनि विद्यार्थीहरूबाट त्रुटि भएका छन् । खासगरी 'य' वर्णका ठाउँमा 'ए' र 'ए' वर्णको ठाउँमा 'य' लेखिँदा यस्ता त्रुटि भएका छन् । य-ए को प्रयोगमा ७० प्रतिशत विद्यार्थीले ठीक र ३० प्रतिशत विद्यार्थीले गल्ती गर्न पुगेका छन् ।
- चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दुको प्रयोगमा पनि त्रुटि भएको देखिएको छ । विद्यार्थीहरूले चन्द्रबिन्दु दिने ठाउँमा शिरबिन्दु र शिरबिन्दु दिने ठाउँमा चन्द्रबिन्दु दिएर एवम् अन्य त्रुटि गरेर यसमा वर्णविन्यासगत गल्ती गरेका छन् । जसअनुसार ५३.७५ प्रतिशत विद्यार्थी गल्ती नगर्ने विद्यार्थी छन् भने ४६.२५ प्रतिशत विद्यार्थी त्रुटि गर्ने भेटिएका छन् ।

- त्यसैगरी अजन्त र हलन्तको प्रयोगमा पनि अजन्त हुने ठाउँमा हलन्त र हलन्त हुने ठाउँमा अजन्त गराई विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेका छन् । अजन्त र हलन्तको प्रयोगमा गल्ती नगर्नेको संख्या ६९.०९ प्रतिशत र त्रुटि गर्नेको संख्या ३०.९१ प्रतिशत रहेको छ ।

परिच्छेद चार पनि त्रुटि विश्लेषणमै केन्द्रित रहेको छ । यसमा पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, उद्गार, उद्धरण लगायतका लेख्य चिह्न र पदयोग पदवियोग, रेफ र अन्य प्रकारका त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यस परिच्छेदमा गरिएको विश्लेषणको निष्कर्षलाई पनि बुँदागत रूपमा यसप्रकार उल्लेख गर्न सकिन्छ :-

- पदयोग अर्थात् एउटै डिको दिएर लेखिने नामयोगी, विभक्ति, समस्त र द्वित्व जस्ता शब्दलाई विद्यार्थीहरूले एउटै डिको नदिएर वा पदवियोग गरेर त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै विभाजक न, काल र पक्षबोधक संयुक्त क्रिया, विभक्ति र नामयोगीपछिका शब्दलाई पदवियोग गरी लेख्नुपर्नेमा पदयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ । यसरी पदयोग र पदवियोगको प्रयोगमा एकका ठाउँमा अर्काको प्रयोग गरी त्रुटि हुन पुगेका छन् । पदयोगको प्रयोगमा ७७.६५% ले ठीक लेखेका छन् र २२.३५% विद्यार्थीले चाहिँ त्रुटि गरेका छन् ।
- लेख्य चिह्नको प्रयोगमा पनि विद्यार्थीहरूबाट थुप्रै प्रकारका त्रुटि हुनपुगेको देखिन्छ । प्रतिनिधि विद्यार्थीहरू माझ गरिएका पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक, उद्गार र उद्धरण जस्ता लेख्य चिह्नको प्रयोगमा ८२.७६ प्रतिशत विद्यार्थीले उचित लेखेको र १७.२४ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ ।
- त्रुटि विश्लेषणका क्रममा परिच्छेद ४ को अन्त्यमा अन्य प्रकारका त्रुटिहरूको पनि व्याख्या विश्लेषणको कोशिस गरिएको छ । यसअन्तर्गत एकका स्थानमा अर्को वर्ण वा मात्राको प्रयोग, पूरा र आधा वर्णको लोप र थपोट जस्ता पक्षहरूलाई समेट्ने प्रयास गरिएको छ जसअनुसार कूल प्रतिनिधि विद्यार्थीमध्ये ७०.१७ प्रतिशतले सहि लेखन गरेको भए पनि २९.८३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

५.२ सुभावा

नेपाल भौगोलिक दृष्टिले सानो मुलुक भए पनि यो बहुभाषी, बहुजातीय, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक राष्ट्र हो । जातिअनुसारका भाषा हुनाले नेपालमा सयौं भाषा रहेको प्राप्त

तथ्याङ्कले जनाउँछ । जातिगत हिसावले ब्राह्मण, क्षेत्री र दलितहरू नेपाली भाषा प्रयोग गर्दछन् भने जनजातिहरूका आ-आफ्ना भाषा छन् । यसो भए पनि नेपालमा करिब आधा जनसंख्या अर्थात् ४८.६१ प्रतिशत मानिसहरू नेपाली भाषा प्रयोग गर्दछन् । नेपाली भाषाले राष्ट्रभाषाको संवैधानिक मान्यताप्राप्त गर्नुका साथसाथै शिक्षा, सञ्चार, प्रशासन र सम्पर्कको माध्यम भाषाको भूमिकामा रहँदै आएको छ । यो अन्तर्राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त गर्न पनि सफल भएको छ । व्याकरण लेखन, शब्दकोश निर्माण र साहित्यिक विकासका दृष्टिले पनि नेपाली भाषा सर्वाधिक सम्पन्न भाषा हो । यस भाषाको मानकीकरण र स्तरीकरणका लागि पनि थुप्रै प्रयासहरू भएका छन् ।

नेपाली भाषा शिक्षाको माध्यम भाषा हो । तसर्थ कक्षा १ देखि १० सम्म १०० पूर्णाङ्कको नेपाली भाषा अनिवार्य गरिएको छ । भने प्रमाणपत्र तह र स्नातक तहमा समेत १०० पूर्णाङ्कको नेपाली अनिवार्य गरिएको र प्रमाणपत्र तहदेखि स्नातकोत्तरसम्म ऐच्छिक विषयका रूपमा पाठ्यक्रममा समाविष्ट गरिएको छ । यी नेपाली विषयको पढाइको माध्यम भाषा स्वतः नेपाली हुने नै भयो, अधिकांश विद्यालय वा क्याम्पसमा नेपालीस्तरका अर्थशास्त्र, समाजशास्त्र, समाजिक लगायतका थुप्रै विषय अध्ययन अध्यापन गर्ने माध्यम भाषा पनि नेपाली नै बन्न पुगेको देखिन्छ । यसबाट नेपाली भाषा शिक्षणको महत्त्व प्रष्ट हुन्छ ।

नेपाली भाषा शिक्षणमा थुप्रै समस्याहरू रहेका छन् । नेपाली भाषा बोल्दा यसको कथ्य रूप निकै सहज वा सजिलो जस्तो लागे पनि लेख्य रूप भने साँचेजस्तो सहज छैन । यसलाई वर्णविन्यासगत नियमले पनि निकै जटिल बनाएको देखिन्छ । नेपाली भाषामा रहेका तत्सम्, तद्भव र आगन्तुक गरी ३ स्रोतका शब्दको लेखनका छुट्टाछुट्टै नियमहरू छन् । तसर्थ बोलेका कुरालाई शुद्धसँग लिपिबद्ध गर्ने कुरा गाह्रो भएको देखिन्छ । नेपाली भाषाको निकै हल्का रूपमा लिने परिपाटीले गर्दा पनि भाषाको शुद्धोच्चारण र लेखनमा प्रशस्त समस्या आएका छन् । कतिपयको धारणा केसम्म पनि पाइन्छ भने नेपाली बोल्न जानिसकेपछि नेपाली विषय पढ्ने पढेन, नेपाली पढाउन योग्यता पुगेको दक्ष शिक्षक पनि आवश्यक पढेन, नेपाली शुद्ध लेख्य पनि आवश्यक छैन भन्नेहरू पनि प्रशस्तै छन् । त्यस्तै नेपाली वर्णविन्यास र शुद्धलेखनका सम्बन्धमा नेपाली भाषाका विद्वान्हरूबीच हुने मत भिन्नता, पारस्परिक विवाद र विरोधाभासपूर्ण अभिव्यक्तिले पनि नेपालीको शुद्धलेखन र वर्णविन्यासको एकरूपतामा समस्या सिर्जना भएको पाइन्छ । भाषा भाषिकागत विविधता -

क्षेत्रीय, सामाजिक, प्रकार्यपरक) पनि नेपाली वर्णविन्यासको त्यस्तै एक समस्याका रूपमा रहेको छ । विभिन्न क्षेत्र, जातजाति, भाषा भाषीको पृष्ठभूमिबाट आएका विद्यार्थीहरू भएको हुनाले पनि नेपाली वर्णविन्यासको उचित प्रयोगमा समस्याहरू पैदा हुने गर्दछन् । विद्यार्थी नेपाली मातृभाषी छन् भने उनीहरूलाई नेपाली सिक्न/सिकाउन त्यति समस्या हुँदैन किनभने उनीहरूले पहिलो भाषाकै रूपमा सहज ढङ्गले नेपाली भाषा सिक्दछन् तर ती विद्यार्थी, जो नेपालीइतर मातृभाषी छन्, लाई नेपाली विषय वा भाषा सिक्न किन गाह्रो लाग्छ भने तिनीहरूले दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली पढ्नुपर्ने हुन्छ ।

नेपाली भाषाको वर्णविन्यासमा देखिएका अनेक समस्यालाई हेर्दा के टुंगोमा पुग्न सकिन्छ भने नेपाली भाषाको उत्पत्ति र विकास एवम् नेपाली शिक्षणको लामो इतिहास भएता पनि यसको शुद्ध लेखन, वर्णविन्यासको एकरूपता र स्तरवृद्धिका प्रशस्त समस्या छन् जसको सुधारका लागि उचित कदम चाल्न अत्यावश्यक देखिन्छ । यस्ता विभिन्न समस्याबाट प्रभावित भएका निम्न माध्यमिक तहअन्तर्गत कक्षा आठमा अध्ययनरत कुमाल जातिका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई कम गर्दै लगी त्यसको निराकरण समेत गर्न बुँदागत रूपमा निम्नानुसारका सुझावहरू पेश गरिएको छ :-

- नेपाली सजिलो विषय हो, जसले पनि नेपाली पढाउन सक्छ भन्ने नेपाली विषयप्रतिको विद्यमान दृष्टिकोणलाई हटाई योग्यताप्राप्त, दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकलाई मात्र नेपाली भाषा पढाउन लगाउनुपर्ने ।
- नेपाली विषय सजिलो भनेर स्वयं विद्यार्थीहरू समेत नेपाली विषयको पढाइलाई हेलचेक्र्याइँ गर्ने, अन्य विषयका तुलनामा यसलाई बेवास्ता गर्ने गर्दछन् । तसर्थ विद्यार्थीहरूमा समेत नेपाली विषय शिक्षणको आवश्यकता र महत्त्व दर्शाई उनीहरूमा नेपाली विषयप्रति सकारात्मक धारणाको विकास गराउनुपर्ने ।
- समय समयमा हुने पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको परिवर्तन तथा परिमार्जनका सम्बन्धमा आवश्यक गोष्ठी, भेला गरी परिवर्तित तथा परिमार्जित पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकका बारेमा सम्बन्धित शिक्षकलाई अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिनुपर्ने ।
- नेपाली भाषा शिक्षणमा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ गरी ४ वटै सीपविकासमा जोड दिने ।

- नेपालमा नेपाली भाषा पढ्ने विद्यार्थी नेपाली मातृभाषा भएका मात्र छैनन् । अन्य नेवारी, मैथली, मगर, थारु जस्ता मातृभाषा विद्यार्थीहरू दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली पढ्छन् । यसै पनि पहिलो भाषाको अनुभवको नकारात्मक स्थानान्तरण भएमा दोस्रो भाषा सिकाइ भन् जटिल र बाधापूर्ण बन्न जान्छ । तसर्थ त्यस्तो परिस्थितिमा पनि सहज ढङ्गले भाषा शिक्षण गर्ने योग्य, दक्ष र पहिलो भाषा नेपाली नै भएको शिक्षकलाई नेपाली विषयको शिक्षक बनाउन सके उपयोगी हुने देखिन्छ ।
- नेपाली भाषालाई जतासुकैबाट आक्रमण भईरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा राष्ट्रिय अखण्डता, स्वाभिमान र मौलिकपनको बचाउका लागि पनि सबै क्षेत्रबाट यस भाषाको संरक्षण र सम्बर्द्धनमा जोड दिनुपर्ने देखिन्छ ।
- भाषाको कथ्य रूप र लेख्य रूपमा अन्तर रहेको हुँदा उक्त अन्तरलाई कम गर्न सके लेखनमा देखिने समस्या पनि स्वतः कम हुने हुँदा औपचारिक अनौपचारिक सबै स्थान र क्षेत्रमा शुद्ध, स्तरीय र मानक नेपाली बोल्नाले लेखनमा पनि प्रशस्त सुधार हुनसक्ने देखिन्छ ।
- व्याकरणलाई छुट्टै नियमका रूपमा नसिकाई पाठसँग नै सम्बद्ध तुल्याई अध्ययन अध्यापन गराउने साथै व्याकरण शिक्षणमा आगमन विधिको प्रयोग गर्ने/गराउने व्यवस्था मिलाउनु पर्दछ ।
- विभिन्न विद्वान्हरूका बीच नेपाली भाषाका वर्णविन्यास लगायतका विविध पक्षमा विमतिहरू देखापरेका छन् । पछिल्लो समयमा कक्षा ११ को सबैको नेपाली पुस्तकमा प्रयोग गरिएको वर्णविन्यासगत नवनियमले थप विवाद र अन्योल समेत बढाएको छ । सम्बन्धित र आधिकारिक निकायबाटै यसको बारेमा आवश्यक छलफल, गोष्ठी र बहस गराई एउटै रूपको मानक स्थापित गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- अङ्ग्रेजी भाषालाई जोड दिई स्थापित गरिएका थुप्रै संस्थागत वा अङ्ग्रेजी बोर्डिङ्ग स्कूलहरूमा नेपाली भाषाको अवस्था अझ गिर्दो छ । ती विद्यालयमा नेपाली भाषा शिक्षणमा ज्यादा सतर्कता अपनाउनुपर्ने र नेपाली भाषामै पनि वक्तृत्वकला हाजिरी जवाफ, साहित्यिक, सिर्जनात्मक लेखन जस्ता क्रियाकलापमा जोड दिनुपर्ने टङ्कारो आवश्यकता छ ।

- नेपाली भाषा केवल नेपाली विषयका लागि मात्र नभई थुप्रै विद्यालय महाविद्यालयहरूमा अर्थशास्त्र, समाजशास्त्र, सामाजिक भूगोल लगायतका अन्य विषयहरू अध्ययन अध्यापन गर्ने माध्यम भाषा पनि हो । यसको अर्थ नेपाली भाषा कमजोर भएमा नेपाली विषयका अतिरिक्त अन्य विषयमा पनि नकारात्मक असर पर्दछ । त्यसैले पनि नेपाली भाषालाई अत्यन्त महत्त्व दिई त्यसको अध्ययन अध्यापनमा उचित प्रबन्ध मिलाउनु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ ।
- नेपालमा शिक्षण पेशामा व्यक्तिहरू सबै दक्ष, योग्य, सकारात्मक सौँचविचार भएका छैनन् । येनकेन विद्यालय गई समय कटाउने र जागिर पकाउने प्रवृत्तिका पनि थुप्रै शिक्षक शिक्षिका छन् । त्यसको समुचित अनुगमन र मूल्याङ्कन गरी राम्रो काम गर्नेलाई पुरस्कार र दण्डको समुचित व्यवस्था गर्न सकेमा शिक्षण क्रियाकलापमा स्वतः सुधार हुन गई नेपाली भाषा शिक्षणमा पनि सुधार हुने थियो ।
- शिक्षण पेशालाई जिम्मेवार, मर्यादित र उपलब्धिमूलक बनाउन समयसमयमा धेरैथोरै तालिम, गोष्ठी आदि नभएका होइनन् तर तिनको व्यवहारिक प्रयोग शून्य जस्तै छ । यसका लागि शिक्षकहरू पनि इमान्दारीपूर्वक आफ्नो शिक्षण कार्यमा जिम्मेवारीपूर्वक लाग्ने र सम्बन्धित निकाय पनि यसलाई लागू गराउन तदारुकताका साथ लाग्न सकेमा नेपाली भाषा शिक्षणमा पनि केही न केही सुधार हुने थियो ।
- नेपालमा मूल्याङ्कन प्रणाली त्यति प्रभावकारी बन्न सकेको देखिदैन । मूल्याङ्कनका नाममा एकमात्र साधनका रूपमा हामी परीक्षा प्रणालीको मात्र प्रयोग गर्छौं । उक्त परीक्षा निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका लागि केवल कक्षा चढाउने प्रयोजनका लागि गर्छौं । त्यसले आन्तरिक मूल्याङ्कनलाई सम्बोधन गर्न सक्दैन । त्यसैले लेखनको सुधारका लागि मूल्याङ्कन प्रणालीमा पनि उचित सुधार हुनुपर्ने देखिन्छ ।
- विद्यार्थीहरूलाई भाषिक सीप विकासको समुचित ज्ञान दिलाउने र एक निश्चित नियमशासित गोरेटोमा हिँडाउने प्रा.वि. तहदेखि नै हो तर नेपालमा प्रा.वि. तहमा नै शिक्षणमा सबैभन्दा बढी बेवास्ता गरिन्छ । त्यहाँ विषयशिक्षक पनि हुँदैनन् । कम योग्यताका, अस्थायी, नवप्रवेशी शिक्षकहरू नै प्रा.वि. र त्यसमा पनि १, २ कक्षाको शिक्षणमा संलग्न हुन्छन् । यसबाट राम्रो नतिजा र उपलब्धि आउन सक्दैन । जग नै राम्रो नभएपछि माथिल्लो कक्षामा उनीहरूको प्रस्तुती कसरी राम्रो हुनसक्छ ? यस

कुरालाई गम्भीर रूपमा लिई तल्लो तहदेखि नै शिक्षणमा सुधार गर्दै लैजानु पर्ने परिपाटीको विकास गर्नु पर्दछ ।

- लेखन सीपका साथसाथै विद्यार्थीमा अपेक्षित सुधार ल्याउन शिक्षक मात्र लागेर पुग्दैन, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक, स्वयम् विद्यार्थीको पनि ठूलो भूमिका रहन्छ । हाम्रो देशमा अभिभावकहरू पनि आफ्ना बालबालिकाको पढाइप्रति त्यति सचेत र संवेदनशील छैनन् । जति हुनुपर्ने हो त्यसमा पनि सामुदायिक विद्यालयका अभिभावकमा यो अझ बढी देखिन्छ । उमेर अवस्था हुँदै गएपछि विद्यार्थी स्वयं पनि जागरुक भई लाग्नुपर्छ । त्यसो भएमा मात्र शिक्षण सिकाइ उपलब्धिपूर्ण र फलदायी हुन सक्नेछ ।
- शिक्षण विधिमा पनि थुप्रै सुधार गर्नुपर्ने अवस्था नेपालका विद्यालयहरूमा देखिएको छ । यहाँ परम्परित व्याख्यान विधि मात्र अपनाउने प्रचलन छ । यसले शिक्षकलाई मात्र सक्रिय तुल्याउँछ । विद्यार्थीलाई होइन । त्यसका लागि शब्दार्थ शिक्षण, श्रुतिलेखन, अनुलेखन, हस्तलेखन, साहित्यिक तथा सिर्जनात्मक लेखन जस्ता प्रक्रियालाई जोड दिई विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण विधि पनि अपनाउनुपर्ने देखिन्छ ।

सन्दर्भसामग्री-सूची

- अधिकारी (रेग्मी), उमा, (२०४५), प्रविणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले लेखन अभिव्यक्तिसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज, (२०४०), पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
_____, (२०६१), नेपाली भाषा शिक्षण, काठमाडौं : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
_____, (२०६२), समसामयिक नेपाली व्याकरण, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- आचार्य, ब्रतराज, (२०५८), आधारभूत नेपाली व्याकरण तथा रचना, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
- कोइराला, दुर्गाप्रसाद, (२०५५), कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- घिमिरे, मञ्जु, (२०६८), कक्षा ८ मा अध्ययनरत गुरुङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको व्याकरणात्मक त्रुटिहरूमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, पाल्पा ।
- ज्ञवाली, कृष्णप्रसाद, (२०६७), निम्न माध्यमिक तहमा उत्तीर्ण संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिपक्षको तुलनात्मक अध्ययन, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, पाल्पा ।
- ज्ञवाली, भरतराज, (२०६७), कक्षा नौ मा अध्ययनरत दाङ जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, पाल्पा ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद, (२०६५), प्रायोगिक भाषा विज्ञान, काठमाडौं : शुभकामना प्रकाशन ।
- ढुङ्गाना, तुल्सीप्रसाद, (२०६५), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : सुजाता प्रकाशन ।

- पन्थी, शैलेन्द्रप्रसाद, (२०६८), कक्षा ९ र १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने वर्णविन्यासगत त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, पाल्पा ।
- पौडेल, नेत्रप्रसाद, (२०६२), सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।
- बराल, कृष्णहरी र नेत्र एटम, (२०५९), माध्यमिक व्याकरण अभिव्यक्ति र अभ्यास, दो.सं., काठमाडौं : तलेजु प्रकाशन ।
- भट्टराई, रामचन्द्र, (२०४३), प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- लम्साल, रामचन्द्र, (२०४०/०४१), निम्न माध्यमिक तह पूरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- शर्मा, केदारप्रसाद र माधव पौडेल, (२०६०), नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण, काठमाडौं : न्यू हिरा बुक्स इनटरप्राजेज ।
- शर्मा (त्रिपाठी), जगन्नाथ, (२०६७), पद्मकन्या क्याम्पसका छात्राहरूको नेपाली व्याकरणसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- शर्मा, मुकुन्द, 'त्रुटिविश्लेषण : सिद्धान्त र प्रयोग', प्रज्ञा, वर्ष ४०, अङ्क १०३, २०६७, पृ. १७-२७ ।
- शर्मा, मोहनराज, (२०६२), शब्दरचना र वर्णविन्यास, काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।
- शिवाकोटी, बलराम, (२०४४), माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- श्रेष्ठ, दयाराम र अन्य (सम्पा.), (२०६१), नेपाली कक्षा ९, सानोठिमी भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
- _____ (२०६४), नेपाली कक्षा १०, सानोठिमी भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।
- सापकोटा, अम्बिका, (२०५५), कक्षा ७ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण, अप्रकाशित शिक्षा स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

परिशिष्ट

श्रुतिलेखनका लागि दिइएका शब्दहरू तथा पदावलीहरू

धेरैधेरै वर्ष अगाडिको कुरा हो । एकजना धनी व्यापारी व्यापारको सिलसिलामा आफ्नो गाउँभन्दा निकै टाढा पुगेर घर फर्किदै थिए । फर्किदा बाटामा एउटा घना जंगल फेला पऱ्यो । जङ्गलको मुखमा एउटा ठूलो पीपलको फेदमा छाता ओडेर एउटा खाइलाग्दो युवक बसेको रहेछ । त्यसलाई देखेर व्यापारीले चकित हुँदै मनमनमा कुरा खेलाए “यो युवकले आखिर किन छाता ओढेको हो ? ओतका लागि भनौ भने पानी परेको छैन छायाका लागि भनौ भने रुखको छाया छ । पक्कै पनि यसरी बस्ने मानिसको दिमागी सन्तुलन बिग्रेको हुनुपर्छ यस्तै विभिन्न तर्कना गर्दागर्दै उनी त्यो युवक बसेकै ठाउँमा आइपुगे । निकै ठूलो भएकाले एकलै छिचोल्न हिंस्रक जनावरहरूको डर हुन्थ्यो । बुढा व्यापारीले पनि मन्जुरी दिए उनीहरू सँगै जाँदै थिए, बाटामा खोलो तर्नुपर्ने भयो । व्यापारीले जुत्ता सुरुवाल फुकालेर खोलो तरे भने युवकले जुत्ता लगाएर नै पार गऱ्यो ।

ओहो ! तिमी कहाँबाट आइपुग्यौ ? राम, श्याम र हरिले चिनी साबन, दाल र केराउ किनेछन् । मैले बोलाएँ भने ऊ पनि आउँछ । हरि भन्छ, “ यो कुरा ठीक हो । ”

इतिहास बूढो, छिमेक, गीत, विज्ञान, शुन्य, यिनी, ती, तिमी, ऊ, यी, विरामी, वीर, दिगो, दुई विषालु, लिँदैछ, हिँड्यो, डुल्छ, निल्छ, टिप्छ, भित्र, सित, मुनि, तिर, हिजो, भानिज, राष्ट्रियता, गहिराइ, टेलिभिजन, मयुर, अमिलो, गुलियो, रमाइलो, पच्चीस, आधुनिक, खाइन्छ, पाइयो, हाँसिन्छ, भनिनेछ, अडिनु, उहिल्यै, बाहिर, वरिपरि, पहिले, दिउँसो, नाती, फुपू, दिदी, कृति, पढाइ, आफु, हामी, यिनी, तपाईं, दोषी, दुःखी, ज्ञानी, सुन्दरी, पातली, लैजानू, पढूँ, आऊ, खानेछु, खाई, अगाडि, राम्ररी, कसरी, माथि, अनि, शास्त्र, शासन, कुशल, पश्चिम, शाकाहार, षडयन्त्र, षट्कोण, वर्ष, कृषि, राष्ट्र, सरस्वती, संस्कृति, सक्रिय, असिना, अवसान, यज्ञ, बयर, विजय, मयल, यथासमय, थिए, भएँ, एउटा, गाएको, भएको, किताब, बहुमुखी, चुम्बन, बिछोड, बलियो, वृक्ष, वैदिक, कुवा, कवि, उम्मेदवार, घाँस, गाउँछन्, अँगार, रोपाइँ हुन्थ्यौं, वंश, संरचना, संयम, संसार, अंहकार, कपाल, श्याम, कुन, भलमल, त्यस, महान, छैनन्, जाओस, हुन, स्वागतम् ।

व्यक्तिगत विवरण

नाम : नारायणप्रसाद पौडेल
जन्ममिति : २०२०/०७/१९
बाबुको नाम : निमानन्द पौडेल
आमाको नाम : तुलसादेवी पौडेल
स्थायी ठेगाना : किमडाँडा-४, अर्घाखाँची
धर्म : हिन्दू
राष्ट्रियता : नेपाली
वैवाहिक स्थिति : विवाहित
रुचि : अध्ययन र भ्रमण
सम्पर्क मोबाइल नं. ९७४७०९३५८६

शैक्षिक योग्यता

एस.एल.सी- २०३७, श्री जनज्योति मा.वि., चुत्रावेशी, अर्घाखाँची
आई.ए- २०४७, पाणिनि बहुमुखी क्याम्पस, सन्धिखर्क, अर्घाखाँची ।
बी.एड. - २०५०, त्रिभुवन विश्वविद्यालय क्याम्पस, कीर्तिपुर ।
एम.एड - २०७० तानसेन बहुमुखी क्याम्पस, तानसेन, पाल्पा ।